

(Hoe) werkt het?

Geleerde lessen uit de praktijk van verrijkte schooldagprogramma's

Rapportage Tijd voor Toekomst 2021-2022

Sanne Visser en Silke Dankers

Maart 2023

Hoe kunnen we een dagprogrammering op basisscholen in de provincie Groningen (met elk hun eigen populatie en context) zodanig vormgeven dat leerlingen hun talenten ontwikkelen, voldoende arbeidsmarkt perspectief hebben en een duurzame gezonde en actieve leefstijl ontwikkelen?

Inhoud

Inleiding	7
Belangrijke ontwikkelingen van afgelopen twee jaar	8
Methode	9
Verrijkte uren in het basisonderwijs	12
Resultaten Context en Doelstellingen	16
Context van de Tijd voor Toekomstscholen	17
Resultaten: Doelstellingen	18
Resultaten: Deelname scholen, bereik leerlingen en invulling	20
Deelname scholen (bereik).....	20
Deelname leerlingen (bereik)	21
Resultaten invulling	21
Resultaten overig.....	21
Resultaten Procesevaluatie	23
Procesevaluatie Tijd voor Toekomst	24
Hoe ziet het proces er ongeveer uit?	24
Lessen per deelgebied.....	25
Planontwikkeling scholen	25
Rol van het schoolteam	26
Draagvlak.....	26
Ouderbetrokkenheid	27
Betrokkenheid leerlingen	27
Ontwikkeling pilots	28
Aanbod organiseren	28
Locatie Tijd voor Toekomst	29
Concluderend	29
Resultaten provinciale monitoring	31
Resultaten vragenlijst provinciaal	33
Schoolplezier	35
Zelfvertrouwen	35
Toekomstgerichtheid/nieuwsgierigheid.....	36
Fysieke gezondheid	37
Ervaringen met verrijkte schooldag	38

Leerlingen en Tijd voor Toekomst	40
Motivatie om mee te doen.....	40
Opbrengsten van activiteiten: wat doet het met je?	41
Motivatie om niet mee te doen	46
Organisatie	47
Langer naar school	49
Relatie met thuis	49
Doorgeleide verenigingen	50
Concluderend	51
Schoolteams en Tijd voor Toekomst	52
Impact leerlingen.....	52
Impact team	54
Impact aanbieders	54
Impact ouders.....	55
Concluderend	57
Schoolvoorbeelden Tijd voor Toekomst.....	62
Literatuur	97

Inleiding

Sinds 2020 wordt het programma Tijd voor Toekomst ingezet om de kansen van alle kinderen in de provincie Groningen te vergroten. Tijd voor Toekomst is het Groningse programma voor een verrijkte schooldag in basisonderwijs. Het doel is om zowel kansrijke kinderen als kansarmere kinderen mogelijkheden te geven om een gezonde en perspectiefrijke start te maken.

Met Tijd voor Toekomst werken scholen en gemeenten in de provincie aan 1) het breed ontwikkelen van talenten bij kinderen 2) het verbeteren van de (mentale en fysieke) gezondheid, 3) Het vergroten van het arbeidsmarktperspectief en 4) het verbeteren van leerresultaten. De context van de school is van belang in het organiseren van de verrijkte schooldag; indirect wil het programma een bijdrage leveren aan het versterken van het regionaal kapitaal en een sterke binding van kinderen met hun regio.

De ontwikkeling van Tijd voor Toekomst is een intensief proces. Verrijken van uren betekent dat er een samenwerking tussen scholen, leerlingen, aanbieders, ouders, naschoolse opvang en gemeenten tot stand moet komen. Om lessen te leren uit dit ontwikkelproces zijn deelnemende scholen in de provincie Groningen tijdens dit proces intensief gevolgd. In deze rapportage presenteren we tussenresultaten na twee jaar onderzoek met en in de scholen en gemeenten in de provincie Groningen.

De centrale onderzoeksvraag in dit onderzoek is: *Hoe kunnen we een Tijd voor Toekomstprogramma op basisscholen in de provincie Groningen (met elk hun eigen populatie en context) zodanig vormgeven dat leerlingen hun talenten ontwikkelen, voldoende arbeidsmarkt perspectief hebben en een duurzame gezonde en actieve leefstijl ontwikkelen?*

We zullen rapporteren over

- de ontwikkeling van deelname,
- manieren van programmering,
- lessen uit de ontwikkeling van het programma Tijd voor Toekomst (procesevaluatie),
- resultaten uit de scholen (ervaringen van leerlingen, teams en ouders)
- resultaten van de monitoring door middel van vragenlijsten (twee vragenlijsten bij leerlingen en één bij leerkrachten)

In deze tussenrapportage ligt de focus op het delen van tussentijdse resultaten. Dit betekent dat het programma op veel scholen nog in de startfase of een pilotfase, dus ontwikkelfase, bestaat. De resultaten in deze rapportage zien we, op zowel het proces- als uitkomstniveau, dus ook nog niet als de definitieve vorm van Tijd voor Toekomst in de provincie Groningen.

De resultaten met betrekking tot inrichting van een verrijkte schooldag baseren zich op alle scholen die nu meedoen. De resultaten van de monitoring hebben betrekking op een beperktere groep scholen, 9 scholen in NPG-verband. Over verdiepende onderzoeken naar deelonderwerpen van Tijd voor Toekomst wordt gerapporteerd in de eindrapportage na drie jaar onderzoek.

Belangrijke ontwikkelingen van afgelopen twee jaar

De resultaten die we in deze tussenrapportage delen moeten gelezen worden in het licht van de coronajaren die samengingen met de start van het programma Tijd voor Toekomst. Veel van de scholen zijn belemmerd in de ontwikkeling van pilots voor Tijd voor Toekomst door lockdowns en regels voor fysieke afstand tot elkaar. Dit betekende dat pilots in beperkte periodes georganiseerd konden worden en dat programmering voor de verrijkte uren ook beperkingen had. Zo konden er minder leerlingen deelnemen en/of moest het type activiteiten worden aangepast.

Daarnaast weten we dat corona impact heeft gehad op de sociale, mentale en fysieke gezondheid van veel kinderen. Voornamelijk kinderen die in gezinnen wonen met al geconstateerde kwetsbaarheid zijn tijdens de lockdowns (vermoedelijk) hard geraakt. Zo waren er meer verdenkingen van emotionele verwaarlozing (Vermeulen, van Berkel & Alink, 2022), meer kans op angst en depressieve gevoelens en eenzaamheid (van Erdeghem, et al., 2022; Bol, 2020). Deze laatste trends zijn zeer waarschijnlijk wel kortdurend. De impact op sociale contacten en leerontwikkeling bij kinderen is waarschijnlijk wel langduriger (Claessens et al., 2022). Ook recente crises rondom energieprijzen en inflatie zorgen dat meer kinderen last hebben van een veranderende thuissituatie, waarin ouders meer moeite hebben de financiële eindjes aan elkaar te knopen.

Deze ontwikkelingen kunnen een impact hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, maar juist ook zorgen voor extra verbinding met een programma als Tijd voor Toekomst, waar extracurriculair aanbod wordt gefaciliteerd zonder bijdrage van ouders.

We noemen hier nu twee ontwikkelingen die een impact kunnen hebben op de monitoringsuitkomsten in deze rapportage. Ook andere, nietgerelateerde ontwikkelingen, in de omgeving van schoolgaande kinderen, kunnen invloed hebben op deze monitoringsgegevens. Bijvoorbeeld, andere programma's en interventies dan Tijd voor Toekomst op scholen kunnen de monitoringsuitkomsten beïnvloeden.

Ten slotte heeft het groeiende personeelstekort in het onderwijs impact op de groei, betrokkenheid bij en draagvlak voor een verrijkt schoolprogramma. Nieuwe en extra impulsen, zoals het programma Tijd voor Toekomst, worden ervaren als meer belastend dan in jaren zonder personeelstekort.

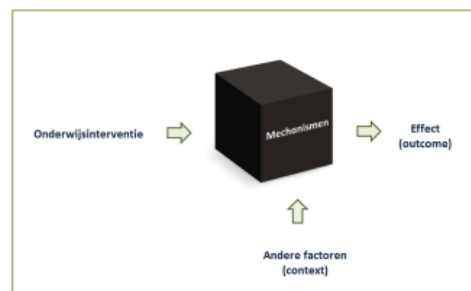
Methode

De Hanzehogeschool onderzoekt het programma Tijd voor Toekomst op proces en op uitkomsten. Dit is van belang omdat de impact van een dergelijk programma niet te vatten is in alleen indicatoren en uitkomstmaten.

Om de processen, effecten, impact van programma's en interventies te evalueren wordt vaak gebruik gemaakt van zogenaamde klassieke evaluatiemethodes. Bij het toepassen van deze klassieke 'evidence based' methodes wordt er vanuit gegaan dat er vooraf een duidelijk geformuleerd doel is van het programma, met bepaalde uitkomsten aan de hand waarvan de mate van succes wordt bepaald (is het programma of beleid effectief en efficiënt? Zijn de doelen bereikt?).

De (onbewuste) aanname daarbij is dat er een causale, bekende, relatie is tussen het programma en de uitkomsten: de activiteiten in het programma hebben direct invloed op de uitkomstmaten. De werkelijkheid is echter complexer en weerbarstiger. Ten eerste verschillen gemeenten in de ambities die ze benadrukken (bijvoorbeeld leerachterstanden of verbeteren van gezondheid). Daarnaast wordt het programma beïnvloed door verschillende actoren en beïnvloeden zij weer het schoolsysteem. Een complex systeem dus. Bovendien heeft het programma betrekking op verschillende domeinen, waaronder het cognitieve domein (door bv. het tegengaan van taalachterstanden), het gezondheidsdomein (door het stimuleren van gezond gedrag) of het sociaalemotionele domein (door het versterken van zelfregulatievaardigheden van kinderen).

Door deze complexiteit en uitdagingen zijn de resultaten in deze rapportage gebaseerd op de CIMO-logica (Weber, 2011) en aanhangig, een lerende evaluatie. De gedachte is dat een programma niet alleen geëvalueerd moet worden op uitkomsten (outcome), maar ook op de context waarin dit programma plaatsvindt en de werkzame mechanismen in dit programma. De lerende evaluatie is gericht op 3 onderdelen.

1. Lerende evaluatie op de scholen (context en mechanismen)

In elke gemeente worden, over een periode van twee jaar, één à twee scholen intensief gevolgd. In de gemeente Oldambt en Midden-Groningen worden meer scholen gevolgd, omdat zij startende gemeenten zijn in Tijd voor Toekomst. De evaluatie van het proces is in deze tussenrapportage gebaseerd op een intensieve monitoring op negen scholen en opgehaalde lessen op andere scholen. In de gemeente Oldambt twee scholen, in de gemeente Veendam één school, in de gemeente Midden-Groningen vier scholen en in de gemeente Groningen op twee scholen. Op deze scholen wordt nauwkeurig de context van de scholen in kaart gebracht. Met deze scholen is in kaart gebracht wat de werkzame ingrediënten en de werkende mechanismen zijn (wat zorgt er nu voor dat het programma in de dagelijkse praktijk werkt én de beoogde effecten heeft?)

2. Implementatie en monitoring van de verandering (Output)

In dit deel draait het om de vraag: Hoe ziet de verandering, ofwel Tijd voor Toekomst, er op de school concreet uit? Het gaat hier om de concrete invulling van de Tijd voor Toekomst op de school. In veel gevallen is dat in het eerste jaar een pilot waarvan in elk geval in kaart wordt gebracht welke activiteiten er plaats vinden en welke kinderen daaraan deelnemen. Daarna wordt toegewerkt naar een meer structureel aanbod.

3. Impact van de verandering (Outcome)

Van de 9 startende scholen wordt in deze tussenrapportage in kaart gebracht wat Tijd voor Toekomst doet. De doelen van Tijd voor Toekomst zijn veelal distaal, verderop in de tijd, gelegen, waardoor het voor veel indicatoren lastig zal zijn om al veranderingen te zien in de eerste twee jaar. Bovendien ligt de focus in de vier gemeenten net anders, waardoor er in de ene gemeente al stappen gezet zullen worden in het verbeteren van leerresultaten, terwijl in andere gemeenten kinderen bijvoorbeeld vooral gezonder zullen eten en meer actief zullen zijn gedurende de schooldag.

De volgende uitkomsten worden nu in kaart gebracht:

- Ervaringen van leerlingen en schoolteams met de verrijkte uren Tijd voor Toekomst. We richten ons hierbij op vragen als *hoe ervaren kinderen de activiteiten, leren ze andere kinderen kennen, welke vaardigheden worden aangezet, wat nemen kinderen mee naar huis en hoe ervaren ze een langere schooldag?*

Hierbij is gebruik gemaakt van interactieve focusgroepen (leerlingen) en interviews met kernteams.

- indicatoren waarop op alle scholen veranderingen te verwachten zijn en die dichterbij in de tijd liggen: plezier op school (kinderen/ leerkrachten), betrokkenheid bij school (leerkrachten), toekomstgerichtheid (leerlingen), zelfvertrouwen (leerlingen) en fysieke gezondheid (leerlingen).

Leerlingen (2x) en leerkrachten (1x) hebben vragenlijsten ingevuld om deze indicatoren te volgen.

Brede welvaartsmonitor

Met de Brede Welvaartsmonitor worden de distale (verder in de tijd gelegen) indicatoren gevolgd. Voor de brede ambities van het programma (talentontwikkeling, beroepsperspectief, fysieke en mentale gezondheid leerresultaten) is het van belang om alle gemeenten in de provincie Groningen gedurende langere tijd te volgen. De onderwerpen van de brede welvaartsindex zijn Welzijn, Materiele Welvaart, Gezondheid, Arbeid en vrije tijd, Wonen, Samenleving, Veiligheid, Milieu, Bevolking en Ervaren leefbaarheid.

Ook het onderzoeksprogramma van Talent in de Regio brengt de werkzaamheid in kaart van programma's van het Nationaal Programma Groningen, onder de thema's werken en leren. De bredere resultaten die zij opleveren geven ook inzicht in het ontwikkelen van het programma Tijd voor Toekomst.

In deze tussenrapportage nemen we hier nog geen resultaten over op. We plaatsen de gemeenten wel in de context van de Brede Welvaartsmonitor.

Verrijkte uren in het basisonderwijs

Verrijkte uren in het basisonderwijs

In dit hoofdstuk beschrijven we kort wat we nu al weten over opbrengsten van een verrijkte schooldag uit eerder onderzoek (nationaal/internationaal). Ook beschrijven we kort wat we al weten over de voorwaarden voor een verrijkte schooldag om tot deze opbrengsten te komen.

Het verlengen van uren in het basisonderwijs kent al een lange geschiedenis. Zowel in Nederland als in het buitenland wordt al zeker 20 jaar geëxperimenteerd met onderwijstijden (Smit et al., 2015). In Nederland wordt in grote steden al langere tijd extra aanbod gedaan op ondersteuning van taal, rekenen en huiswerkondersteuning. De focus van het onderzoek naar deze verlengde schooluren ligt dan ook veelal op verhoogde cognitieve resultaten en ontwikkeling in leerresultaten, omdat het altijd dat doel heeft gediend. Dit onderzoek laat (nog) niet veel resultaat zien op het gebied van het verbeteren van leerresultaten (Scheerens en Luyten, 2013, Kruiter et al., 2020).

Tijd voor Toekomst, een verrijkte schooldag, zet extra onderwijsuren in voor andere en bredere talentontwikkeling dan taal en rekenen. Omdat het programma een focus heeft op andere talenten, moet het ook ontwikkelingen laten zien op andere gebieden dan leerresultaten. Verbeteren van leerresultaten is in Tijd voor Toekomst een eventuele bijvangst.

Uit eerder onderzoek naar verrijkt aanbod weten we dat leerlingen die langdurig (meer dan tien weken) extra aanbod krijgen op bijvoorbeeld sport, muziek of weerbaarheid, zich ontwikkelen op het aangeboden thema (Kruiter et al., 2020). Doelen die direct relateren aan de inhoud en vaardigheden van het naschools aanbod zijn hierbij van belang. Bijvoorbeeld, de Gezonde basisschool van de Toekomst laat zien dat een investering op gezondheid impact heeft op gezondheid van leerlingen. Hier zien we dat een verrijkte schooldag impact kan hebben op de leerling.

Slot en Leseman (2019) stellen ook dat een gevarieerd aanbod rond reguliere onderwijstijd, met investering op sport en bewegen en kunst en cultuur, een bijdrage levert aan de ontwikkelkansen van kinderen. Er zijn een aantal voorwaarden die ze hierbij stellen: dit aanbod moet beschikbaar zijn voor *alle* kinderen, er moet een goede opbouw/volgorde zijn in het programma, er moet een actieve rol zijn van de kinderen, er moet aandacht zijn voor minstens één aspect van persoonlijke/sociale vaardigheden, en er moeten specifieke en expliciete doelen geformuleerd zijn met betrekking tot persoonlijke/sociale vaardigheden (Slot & Leseman, 2019; Durlak et al., 2010). Naast ontwikkelkansen ontstaan er, door een verrijkt aanbod, ook

Een verrijkt schoolaanbod, mits voldaan aan kwaliteitseisen, kan bijdragen aan het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen

kleine effecten op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, vooral terug te zien in een verbeterde connectie met leeftijdsgenoten en verbeterde omgang met leerkrachten (Kruiter et al., 2013).

Uit de Verenigde Staten en Engeland leren we dat er effecten zijn van naschools aanbod op verminderde schooluitval, een sterker gevoel van verbondenheid met school en zelfvertrouwen van leerlingen (Lauer et al., 2006; Heath et al., 2018). Heath et al. (2018) stellen dat vooral voor kinderen met een lage sociaal-economische status een verrijkt aanbod het opleidingsniveau beïnvloedt. Voorwaarde voor deze resultaten was wel dat de participatie van kinderen in het naschools aanbod hoog is.

Met een verrijkt schoolaanbod is het mogelijk impact te hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling, ontwikkelingskansen en vaardigheden van kinderen (bijvoorbeeld een sport- en beweegprogramma kan bijdragen aan gezondheidvaardigheden en inzet op muziek op muziekkennis). Ook is er een impact op andere gebieden, zoals zelfvertrouwen, schoolplezier en verbondenheid met school en medeleerlingen. Het ontstaan van impact hangt wel heel duidelijk samen met een aantal randvoorwaarden, waaronder het belang van een gezamenlijke visie op basis van expliciete en gedeelde doelen, centrale aansturing, een integrale aanpak van interprofessioneel werken en sturing op kwaliteit. In veel onderzoek is met name de doorgaande lijn, de kwaliteit van het personeel en de kwaliteit van het programma onvoldoende ontwikkeld om tot duidelijke resultaten te komen. Een langetermijnperspectief voor verrijkte programma's is daarom essentieel (Slot en Leseman, 2019).

Verrijkte activiteiten moeten aansluiten bij vooropgestelde doelen en er moet continuïteit zijn in de activiteiten

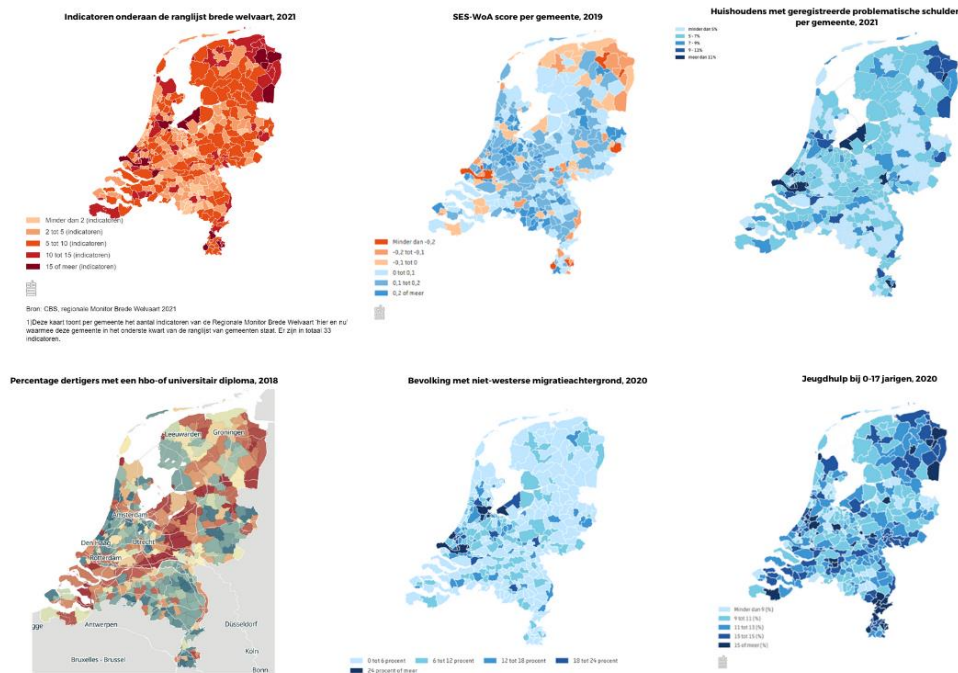
Resultaten Context en Doelstellingen

Tijd voor Toekomst wordt momenteel uitgevoerd in alle gemeenten in de provincie Groningen. In elke gemeente krijgt Tijd voor Toekomst een eigen invulling. In de komende hoofdstukken gaan we op zoek naar de diversiteit in het programma, en ook de gemene deler, om daarmee ook een voorzet te doen naar de vorm die de meeste potentie heeft voor doorontwikkeling in de komende jaren. We starten met een schets van de context waarin het programma zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.

Context van de Tijd voor Toekomstscholen

Hier geven we antwoord op de vraag: in welke context wordt het programma Tijd voor Toekomst ontwikkeld? We hebben aandacht voor de kenmerken van de huishoudens, leerlingen, kenmerken van de fysieke en sociale omgeving en kenmerken van de schoolomgeving. Deze contextbeschrijving kan de programma-ontwikkeling en de resultaten in perspectief zetten.

De keuzes die in de gemeenten gemaakt zijn voor Tijd voor Toekomst zijn te relateren aan de context waarin de scholen staan. We presenteren de brede context van de gemeenten aan de hand van een aantal visualisaties.

- De brede welvaartsmonitor van de provincie Groningen geeft weer hoe de gemeenten scoren op een brede set aan indicatoren. Met Tijd voor Toekomst werken de scholen en gemeenten aan het verbeteren van de gezondheid, perspectief op arbeidsparticipatie, groter vertrouwen in de samenleving en het (gevoelsmatig) dichterbij brengen van faciliteiten. In de brede welvaartsmonitor scoren vooral de gemeenten Veendam, Midden-Groningen en Oldambt laag op deze facetten.
- Verder zien we relatief veel huishoudens met problematische schulden, vnl. in gemeente Pekela,
- Veel gemeenten scoren laag op de combinatiescore welvaart, opleidingsniveau en arbeidsmarktdeelname, vooral de gemeenten Groningen en Pekela
- Relatief weinig dertigers in de provincie hebben een diploma boven HBO niveau, vooral in Veendam, Pekela en Oldambt

- Er zijn relatief meer jongeren in de provincie met ondersteuning uit de jeugdhulp, vooral in Veendam, Pekela en Oldambt

In de gemeenten van de provincie Groningen is er relatief veel overgewicht, relatief veel jeugdhulp en een relatief laag inkomen. Tussen gemeenten zijn er wel accentverschillen. De gemeente Veendam ontvangt de meeste jeugdhulp van de deelnemende gemeenten, de gemeente Midden-Groningen heeft relatief veel taalachterstand en relatief meer gezinnen met een migratieachtergrond en in de gemeente Oldambt zijn er relatief veel huishoudens met gezondheidsproblemen. Deze accenten zijn terug te vinden in de doelstellingen voor Tijd voor Toekomst in deze gemeenten.

Resultaten: Doelstellingen

De context waarin gemeenten, schoolbesturen en scholen Tijd voor Toekomst opbouwen is terug te zien in de doelstellingen in gemeente- en schoolplannen.

In Midden-Groningen lag de nadruk op het terugdringen van leerachterstanden. In 2021 startten vijf scholen met Tijd voor Toekomst, waarvan één in het speciaal onderwijs. In Midden-Groningen startten de scholen met een startfoto van de huidige situatie op de scholen, op basis waarvan een globaal plan van aanpak werd geformuleerd, dat vervolgens werd uitgewerkt en uitgevoerd.

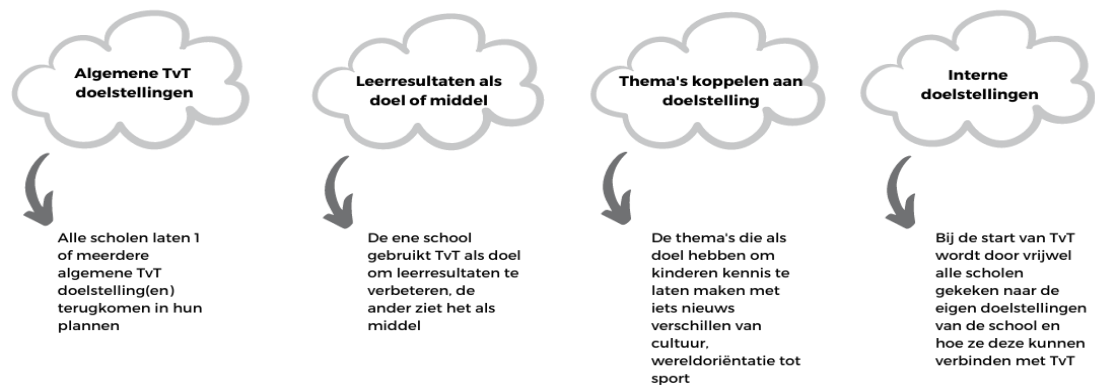
De gemeente Oldambt heeft in 2020 een Tijd voor Toekomst pilot gedraaid op een school in Bad Nieuweschans. Op twee andere scholen in de gemeente startte Tijd voor Toekomst in 2021. Er is voor alle scholen budget opgenomen voor een gezonde lunch op twee dagen per week. Daarnaast streefde de gemeente ernaar om een koppeling te maken met lokale sport- en beweegaanbieders. Bij de keuze voor de deelnemende scholen in de gemeente Oldambt werd onder andere gekeken naar de jeugdzorgkosten.

De gemeente Groningen startte vanuit de Regiodeal op twee scholen in de Korrewegwijk en Oosterparkwijk. Ook in de wijken SPT en Vinkhuizen wordt er vanuit de verlengde schooldag toegewerkt naar een verrijkte schooldag. In 2022 startten ook de wijken Lewenborg en Beijum met een coalitie van 11 scholen. De gemeente Groningen zet in op een breed verrijkt aanbod op Wetenschap & Techniek, Kunst & Cultuur en Sport & Bewegen. De bedoeling is dat de scholen intensief samenwerken in het creëren van aanbod voor de leerlingen in de wijk.

We zien verschillende thema's terugkomen in de uitvoering van Tijd voor Toekomst. Vooral de thema's Kunst en cultuur (Muziek), Gezondheid (Sport en Bewegen en gezonde leefstijl) en Wetenschap en techniek staan vaak centraal in het verrijkt programma. In de ontwikkeling van de verrijkte schooldag komt een groot deel van de thema's wel een keer terug.

Gemeenten kiezen duidelijk een aanpak op thema's waar zij nog ontwikkeling zien voor hun inwoners. Scholen volgen over het algemeen de lijn van hun gemeenten in het opstellen van ambities en doelen voor Tijd voor Toekomst. Zij doen dit op verschillende manieren:

Scholen sluiten in hun schoolplannen altijd aan op een of meer brede ambities van Tijd voor Toekomst. Het terugdringen van kansenongelijkheid en het verbreden van de talentontwikkeling staat op vrijwel iedere school centraal. Een klein deel van de scholen benoemt expliciet de verbetering van leerresultaten als doel. Een groter deel van de scholen benoemt de verrijkte activiteiten als middel om leerresultaten te verbeteren. Vrijwel alle scholen koppelen hun doelen aan thema's die centraal staan in de activiteiten. Zo wordt het verbeteren van de weerbaarheid van kinderen bijvoorbeeld gekoppeld aan het thema Sport en Bewegen. We merken hierbij wel op dat scholen de relatie tussen doelstellingen en thema's weleens uit het oog verliezen, omdat de praktische organiseerbaarheid voorgaat. De doelstellingen van Tijd voor

Toekomst worden doorgaans ook al ondersteund door de eigen schoolplannen, waardoor de continuïteit van bepaalde thema's vaak wel goed gewaarborgd wordt.

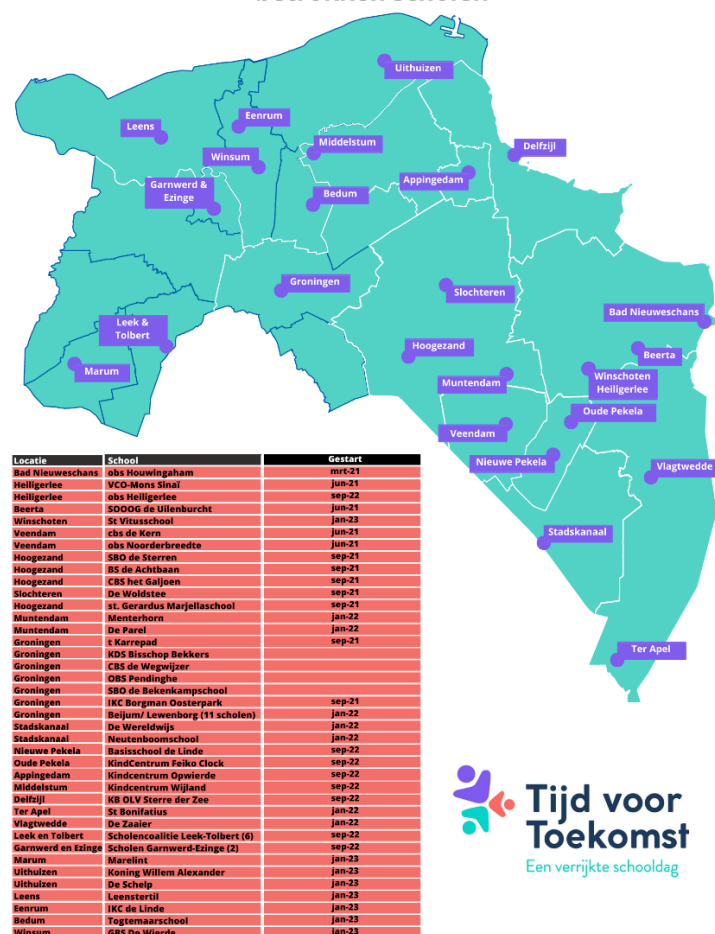
Resultaten: Deelname scholen, bereik leerlingen en invulling

Waar de scholen en gemeenten heldere ambities stellen op de inhoud, zijn de ambities op randvoorwaarden vaak wel beschreven, maar worden ze in de praktijk nog zeer divers ingevuld. Er wordt nog weinig gestuurd en getoetst op randvoorwaarden voor de doelgroep, extra onderwijstijd en de verbinding met het regulier onderwijsprogramma. De uitkomsten op deze randvoorwaarden kunnen we dan ook alleen maar vanuit die diversiteit beschrijven.

Deelname scholen (bereik)

Sinds de pilot in 2020-2021 heeft de omvang van het programma een vlucht genomen. In alle gemeenten in de provincie Groningen zijn nu, begin 2023, 55 scholen verbonden aan het programma Tijd voor Toekomst. Op onderstaande kaart zijn de deelnemende scholen en hun startdatum aangeduid.

**Locaties en innovatiebegeleiders
betrokken scholen**

Tijd voor Toekomst
Een verrijkte schooldag

De kaart laat zien dat er inmiddels 55 scholen gestart zijn met het implementeren van een verrijkte schooldag. Tien scholen zijn in een structurele fase van Tijd voor Toekomst, waarin het programma min of meer gestandaardiseerd is in het schoolprogramma. In potentie kunnen nu ruim 8000 leerlingen meedoen met activiteiten in het kader van Tijd voor Toekomst.

Deelname leerlingen (bereik)

In de ambitie van Tijd voor Toekomst staat beschreven dat het programma voor alle kinderen van de deelnemende scholen beschikbaar moet zijn. In de praktijk is de groep die deelneemt niet eenduidig. Dit is direct te herleiden naar de diverse invulling van het programma.

- In het algemeen kiezen scholen er vaak voor groep 1 en 2 niet deel te laten nemen aan het programma van Tijd voor Toekomst, wanneer dat plaatsvindt in naschoolse uren. Ongeveer de helft van de scholen doet wel een aangepast aanbod aan de kleuters onder schooltijd.
- 20 procent van de scholen biedt (een deel van) hun activiteiten in het programma aan **alle** kinderen in hun school. Tien procent doet dit middels naschoolse activiteiten, de overige tien procent biedt bijvoorbeeld een gezonde lunch aan alle kinderen in hun school.
- De overige 80 procent van de scholen biedt het programma aan op basis van vrijwillige inschrijving. Deze scholen bereiken gemiddeld **tweederde** van hun leerlingen in hun verrijkt naschools aanbod, in wisselende samenstelling.

Resultaten invulling

In de ambitie van Tijd voor Toekomst staat ook beschreven dat leerlingen wekelijks 6 uur onderwijstijdverlenging wordt aangeboden.

In de praktijk zien we over het algemeen een naschoolse verlenging van ongeveer 3 uur in de week. De meeste scholen kiezen voor een invulling van twee keer per week 1,5 uur verlenging. Daarnaast biedt een klein deel (20%) van de scholen extra invulling onder schooltijd. De scholen die onder school extra verrijking bieden doen dit door middel van (gezonde) schoollunch en/of ontbijt, kind-ouderondersteuner of verrijkt aanbod onder school, aansluitend bij de reguliere onderwijsinhoud.

Resultaten overig

Naast de resultaten op invulling van het programma Tijd voor Toekomst, moeten we ook stilstaan bij de bijvangst van een programma als Tijd voor Toekomst.

- In veel scholen en gemeenten observeren we een toenemende samenwerking tussen scholen en directe omgeving (samenwerking met en doorgeleide naar verenigingen, voornamelijk sport en muziek)
- Toenemende samenwerking tussen scholen, bijvoorbeeld in de coalitievorming in de gemeente Westerkwartier
- Koppelingen tussen onderwijsprogramma's

Op het niveau van doelstellingen constateren we dat alle scholen en gemeenten op inhoud aansluiten bij de ambities van Tijd voor Toekomst. Gemeenten vertalen die ambities naar de context van hun inwoners. Doelen op schoolniveau zijn ook vaak in lijn met ontwikkelingen in de context en doelen op gemeenteniveau. Om op schoolniveau te komen tot een kwalitatief programma moet er nog meer aandacht komen voor de relatie tussen doelen en activiteiten en een doorgaande lijn die aansluit bij de doelen. Dit kan zorgen voor een kwalitatief en structureel goed programma.

Daarnaast constateren we een diverse organisatorische invulling van het programma Tijd voor Toekomst. Zowel in bereik als onderwijstijdverlening is er nog een groot verschil tussen de scholen. Sommige scholen bereiken kinderen op inschrijven, sommige scholen bereiken alle leerlingen. Onderwijstijdverlening varieert nog van 1,5 uur tot 5 uur, al dan niet op vrijwillige basis.

Deze verschillen zijn deels toe te schrijven aan het aandeel scholen dat nog in de startfase van de het programma zit. Voor deze scholen zijn nog geen duidelijke ambities gesteld in de op te bouwen uren.

De scholen die zich wel in een structurele fase van het programma bevinden, werken toe naar wekelijkse onderwijstijdverlening. Deze varieert dus tussen de 1,5 tot 5 uur per week.

Tijd voor Toekomst stelt ambities voor een programma voor alle kinderen, met een onderwijstijdverleging voor alle kinderen. In potentie is het aanbod voor alle kinderen beschikbaar, maar doen niet alle kinderen mee en kunnen in de praktijk niet alle kinderen meedoen. Aanbod voor alle kinderen vraagt om een verandering in het regulier onderwijsprogramma. Dit vraagt ook een richting in verplichte onderwijstijdverlening, die voor veel scholen nog drempels oproept, zowel in juridische dekking (verantwoordelijkheid/aansprakelijkheid), ouderbetrokkenheid en werkdruk. De onderliggende vraag die Tijd voor Toekomst hierin moet beantwoorden: hoe dragen we bij aan kansgelijkheid? Is het daarin van belang dat alle kinderen (de kans krijgen) mee (te) kunnen doen aan een verrijkt aanbod op school?

Resultaten Procesevaluatie

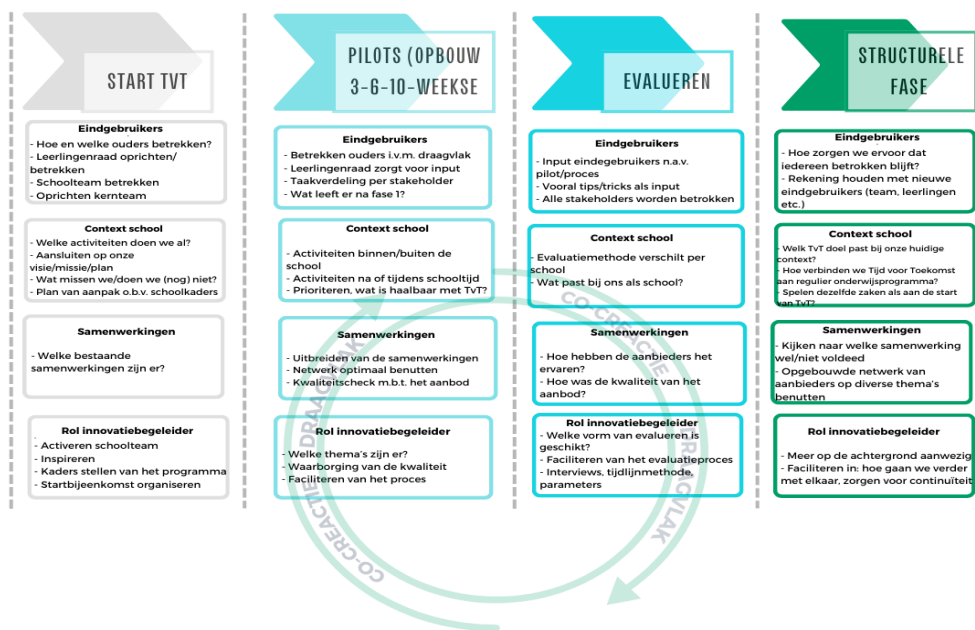
Procesevaluatie Tijd voor Toekomst

Gedurende het proces van innovatie op de scholen zijn (een deel van) de scholen begeleidt door innovatiebegeleiders. Zij hebben als taak kritisch mee te denken met de scholen in de ambities die ze stellen en keuzes die ze maken. Daarnaast hebben ze een monitorende en evaluerende rol. Vooral de lessen die zij meenamen en de gesprekken die met (kern)teams zijn gevoerd liggen ten grondslag aan deze analyse. De vraag die we hier willen beantwoorden is: hoe verloopt het veranderproces voor de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst? Op basis van de ervaringen beschrijven wat nu goed lijkt te werken in het programma Tijd voor Toekomst.

Hoe ziet het proces er ongeveer uit?

Op basis van de ervaringen van een groot deel van de scholen is er een tijdlijn gemaakt van het proces dat scholen doorlopen. In alle fases van het programma staat een bepaalde ontwikkeling centraal, met voortdurende aandacht voor co-creatie en draagvlak. De vragen voor zowel de eindgebruikers als de innovatiebegeleiders verschilt in de fases die we zien.

STAPPEN IN HET PROCES VAN ONTWIKKELING TIJD VOOR TOEKOMST:
EEN TIJDLIJN

In de startfase staat de planvorming centraal. Op basis van een contextanalyse van de school en gesprekken met stakeholders in de school stellen betrokkenen een gericht plan op. De doelstellingen voor Tijd voor Toekomst, ideeën van de eindgebruikers en de centrale missie en visie van de school worden vertaald in een plan voor een pilot van een aantal weken.

In de volgende fase organiseren betrokkenen een pilotfase in de praktijk. In deze fase staat uitproberen centraal. Daarvoor worden leerlingen, ouders en team uitgenodigd om activiteiten in de praktijk te proberen.

In de derde fase evalueren scholen met betrokkenen de pilots. Deze evaluatiefase worden inhoud, kwaliteit en organiseerbaarheid besproken en lessen hieruit worden meegenomen in de ontwikkeling van een nieuwe fase en uiteindelijk een structurele fase van Tijd voor Toekomst. Zoveel mogelijk partijen worden betrokken bij deze evaluatie.

In de structurele fase wordt aangestuurd op een vorm van Tijd voor Toekomst die passend is bij de school en die structureel kan worden doorgevoerd. Een aantal kwaliteitseisen moeten daarbij centraal staan, zoals de continuïteit van activiteiten, de relatie met het regulier onderwijsprogramma en betrokkenheid van het team in school. Een aantal van deze kwaliteitseisen zullen we behandelen in deze procesevaluatie.

Lessen per deelgebied

In deze tussenrapportage delen we lessen die gedurende deze fases zijn opgedaan. Deze lessen zijn opgedeeld in een achttal thema's, te weten *Planontwikkeling, Rol team, Draagvlak, Ouderbetrokkenheid, Betrokkenheid leerlingen, Pilots, Aanbieders, Locatie*.

Planontwikkeling scholen

Scholen stellen allemaal een schoolplan op voor Tijd voor Toekomst. Daarin worden ambities en doelen voor Tijd voor Toekomst vastgesteld. Waar scholen tegenaan lopen is dat zij gedurende het proces niet op plan teruggrijpen, omdat dit wordt vergeten of omdat er in de praktijk toch andere prioriteiten worden gesteld. Hierdoor staan activiteiten die in pilots worden georganiseerd los van de vooropgestelde doelen en ambities. Daarnaast is nog niet altijd aandacht voor de relatie met de leerlijnen in school. Hierdoor wordt Tijd voor Toekomst een programma dat losstaat van de reguliere onderwijstijd en herkennen leerlingen niet de relatie tussen Tijd voor Toekomst en hun reguliere onderwijstijd.

Voor de doorontwikkeling van Tijd voor Toekomst is deze relatie wel gewenst. Het plan wordt herkenbaar, uitvoerbaar en heeft de grootste impact als het plan klein begint, maar met een heldere ambitie voor de toekomst. Daarnaast is het herkenbaar, uitvoerbaar en heeft het de grootste impact als er een relatie is tussen leerlijnen en activiteiten en tussen doelen en activiteiten. Co-creatie met het team moet ergens in de planvorming onderdeel zijn geweest.

Planontwikkeling scholen

- Klein beginnen
- Leren van elkaar
- Relatie tussen doelen en activiteiten
- Relatie tussen leerlijnen en activiteiten
- Relatie tussen TVT en missie en visie school
- Co-creatie met team

Rol van het schoolteam

Veel directeuren en kernteams die Tijd voor Toekomst ontwikkelen ondervinden dat teambetrokkenheid bij Tijd voor Toekomst vraagt om een visie. Door het weinig of niet betrekken van hun teams in de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst ontstaat een ander programma dan met teambetrokkenheid. Waar teams weinig of niet betrokken worden in Tijd voor Toekomst zien we vaker een programma dat voornamelijk naschools is ingericht, met beperkte relatie met het regulier onderwijsprogramma en voor leerlingen vooral herkenbaar als een naschools activiteitenaanbod. Tijd voor Toekomst ontwikkelt zich vaker tot een geïntegreerd onderwijsprogramma, wanneer er een betrokken management en schoolteam is en er ruim tijd is voor een schoolcoördinator in de organisatie van het programma.

Rol team

- Betrokken directie en schoolteam
- Korte lijntjes directie en schoolteam
- Meedenkmogelijkheden structureel
 - Input team irt leerdoelen
 - Regio verkennen als team/bekendheid met verenigingen
- Ruim tijd voor schoolcoördinator

Draagvlak

In onderwijsinnovaties is draagvlak in de school altijd van groot belang. Het vergroot de kans van slagen van een innovatie en continuïteit van een innovatie. Specifiek in de ontwikkeling voor Tijd voor Toekomst komen we een aantal voorwaarden tegen die het draagvlak voor het programma vergroten. Die kunnen we weer herleiden naar de organiseerbaarheid en herkenbaarheid van het programma. In het kader van de organiseerbaarheid zien we het belang van (beperkte) teamondersteuning bij activiteiten, hoe beperkt ook. Dit kan bijvoorbeeld door het aandragen van aanbieders voor activiteiten of het bijwonen van een activiteit per teamlid in de pilotfase. Een strakke planning, met goede controle, draagt ook bij aan de organiseerbaarheid van het programma. Daarnaast werkt het goed om thema-coördinatoren (bijvoorbeeld cultuurcoördinator) te betrekken bij de activiteiten rond dit thema. Uitval van activiteiten, vertraging in de organisatie en ervaren extra werkdruk dragen niet bij aan het draagvlak voor het programma. Ook struikelen veel scholen nog over onduidelijkheid in de kaders van Tijd voor Toekomst.

Draagvlak

- Activiteiten *in* school
- Zichtbaarheid van resultaat in school
- (beperkte) Teamondersteuning bij activiteiten
- Voortdurende communicatie met ouders
- Strakke organisatie met spetterende opening
- Sleutelcompetenties en talenten van het team betrekken (verschillende thema-coördinatoren?)

De herkenbaarheid van het programma wordt vergroot door activiteiten *in* school te organiseren, exposities te organiseren voor teams en ouders (met opbrengsten van het programma) en voortdurende communicatie met ouders hierover te onderhouden.

Ouderbetrokkenheid

Ouderbetrokkenheid is op veel scholen punt van aandacht. Veel scholen willen deze versterken. Tijd voor Toekomst kan een middel zijn om ouderbetrokkenheid te versterken, maar veel is afhankelijk van de insteek die scholen kiezen met het programma. Vrijwel alle scholen vinden een krachtige communicatie naar ouders van groot belang in de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst. Ouders moeten op de hoogte zijn van de inhoud van het programma en een mogelijkheid hebben gehad om mee te denken over de inhoud. Wanneer scholen kiezen voor een vrijwillig naschools aanbod, worden ouders vaak betrokken door een dag met presentaties van aanbieders (vooraf) en/of leerlingen (achteraf), informatieavonden, ondersteuning bij activiteiten of het meedoen met activiteiten (bijvoorbeeld *Grootoudergym*). Kinderen betrekken bij de informatievoorziening naar ouders werkt in het algemeen ook goed, bijvoorbeeld door middel van korte vlogs. Wanneer scholen kiezen voor een (vrijwillig) verplichte onderwijstijdverlening is het van belang dat de onderwijstijdverlenging stapsgewijs kan worden ingebed in de structuur van de ouders, door bijvoorbeeld eerst ruimte te laten voor ouders om kinderen eerder op te halen, wanneer dit echt niet anders kan.

Ouderbetrokkenheid

- Ouderondersteuning bij activiteiten
- Betrokken ouders/grootouders/thuisnetwerk
- Kinderen betrekken bij informatievoorziening naar ouders
- Koken en eten ondersteunt ouderbetrokkenheid
- Grootoudergym in school
- Dag met presentaties van leerlingen
- Verlenging langzaam opbouwen

Betrokkenheid leerlingen

Naast betrokkenheid van ouders hebben veel scholen ook de betrokkenheid van leerlingen hoog in het vaandel staan. Tijd voor Toekomst ambieert brede talentontwikkeling bij leerlingen en daarom is het belangrijk te weten waar de leerlingen in school zich al voor interesseren en mee bezig houden, ook in hun vrije tijd. Hiermee kunnen scholen zorgen dat een verrijkte programma aansluit bij, maar ook echt verrijkt op de talenten en interesses van de leerlingen. Veel scholen betrekken leerlingen in de idee- en planvorming van Tijd voor Toekomst. Zij ervaren dat dit de betrokkenheid van de leerlingen bij Tijd voor toekomst vergroot en ook zorgt voor goede deelname aan de activiteiten. Wanneer leerlingen niet worden betrokken bij de idee- en planvorming kan dit resulteren in minder deelname.

Aanvullend ervaren leerlingen het als een verrijking als activiteiten in het programma nieuwe ervaringen geven. Leerlingen vinden het ook positief als activiteiten in het kader van Tijd voor Toekomst groepsdoorbrekend zijn. Ze leren andere leerlingen kennen en kunnen ook daardoor nieuwe ervaringen of vriendschappen opdoen.

Betrokkenheid leerlingen

- Co-creatie met leerlingen
- Invloed leerlingen in de school vergroot
- Vernieuwende activiteiten voor leerlingen
- Activiteiten zijn groepsdoorbrekend
- Activiteiten geven nieuwe ervaringen

Ontwikkeling pilots

Scholen starten Tijd voor Toekomst met het ontwikkelen van een aantal pilots, vaak in opbouw van weken (drie-, zes-, tien-weeks). De doorontwikkeling van pilots naar een structurele fase loopt meestal vast op te weinig voorbereidingstijd en/of te weinig samenhang in de activiteiten. De kernteams in de school moeten de voorbereidingstijd voor deze pilots goed bewaken, om de uitvoering goed te laten verlopen. Voldoende voorbereidingstijd zorgt voor een zorgvuldig uitgedacht pilotprogramma. Dat zorgt weer voor de meeste input voor een structurele fase. Daarnaast moeten scholen ook in deze fase al rekening houden met de samenhang van activiteiten. Wanneer er geen samenhang is, ontstaat vaker ontevredenheid onder teams en leerlingen. Het biedt ook weinig aangrijpingspunten voor de doorontwikkeling van het programma. Het is helpend als het aanbod in de pilotfase openstaat voor zoveel mogelijk leerlingen, om het gevoel van uitsluiting of competitie onder leerlingen te voorkomen.

Aanbod organiseren

Tijd voor Toekomst wordt georganiseerd met (lokale) aanbieders. Zij verzorgen programma's buiten reguliere onderwijstijd. Daarmee moet worden voorkomen dat de werkdruk van het schoolteam wordt verhoogd. Teams ervaren weinig extra werkdruk door Tijd voor Toekomst als aanbieders een volledig programma kunnen aanbieden voor meerdere groepen (bijvoorbeeld een aanbod voor zowel midden- als bovenbouw). Daarnaast voelen teams een aanvulling van aanbieders als zij pedagogisch-didactisch goed onderlegd zijn. Aanbieders hebben dan geen extra ondersteuning nodig van een bevoegd leerkracht voor het beheersen van het pedagogisch klimaat in de groep, met uitzondering van een extra paar handen in de klas bij grote groepen. Deze rol kan vaak vervuld worden door een student of onderwijsassistent. Aanbod dat vraaggestuurd, in samenwerking met het kernteam en/of leerlingen wordt ontwikkeld, wordt vaker positief beoordeeld. Ook aanbieders die aansluiten bij leerdoelen in de school hebben een grote meerwaarde.

Het is voor aanbieders aantrekkelijk als ze meerdere groepen kunnen bedienen in een school en dus voor meer uren verbonden worden aan een school. Daarnaast stelt Tijd voor Toekomst de ambitie om samen met de regio te organiseren. We merken op dat hier in de pilotfases volop wordt ingezet. Nu het programma groeit is er wel een precaire balans in de organiseerbaarheid van het programma in samenwerking met de regio. Lokale verenigingen zijn vaak beperkt in tijd, pedagogische bevoegdheid en aantallen kinderen die zij kunnen bedienen. We zien dat scholen in de doorontwikkeling van Tijd voor Toekomst vaker kiezen voor regionale of landelijke aanbieders, die doorgaans meer zekerheid kunnen bieden op inzet van vakleerkrachten en een doorgaande lijn in verrijkt aanbod. Het is belangrijk te waken voor aanbod bij opbod, waar nu eerste signalen van worden geconstateerd.

Om het lokale aanbod te laten sluiten, ontstaan er in de provincie nu een aantal initiatieven om lokale aanbieders te ondersteunen in het creëren van verrijkt aanbod voor Tijd voor Toekomst, bijvoorbeeld in de gemeente Oldambt.

Pilots

- Voldoende voorbereidingstijd
- Verder dan alleen naschoolse activiteiten
- Positief neerzetten regio
- Focus
- Alle kinderen doen mee, geen gevoel van uitsluiting/competitie

Aanbieders

- Speciaal ontwikkeld aanbod voor TvT
- Screening op pedagogisch didactische kwaliteiten, samen met coalitieondersteuning pakket van eisen vaststellen
 - Vraaggestuurd aanbod
- Vrijwillig en lokaal vs professioneel, grootschaliger en bovenlokaal
 - Relatie maken met leerdoelen
- Aantrekkelijke opbouw in uren voor aanbieder

Locatie Tijd voor Toekomst

De organiseerbaarheid en herkenbaarheid van Tijd voor Toekomst hangt ook samen met de faciliteiten van een school. Onder de scholen die meedoen met Tijd voor Toekomst zien we nog een groot verschil in de faciliteiten die een schoolgebouw biedt om Tijd voor Toekomst binnen het gebouw te organiseren. Scholen ervaren wel veel voordelen wanneer zij het programma binnenschools organiseren. Het organiseren van de activiteiten binnen de school vergroot over het algemeen de herkenbaarheid van de activiteiten en maakt het programma praktisch uitvoerbaar. Wanneer activiteiten in school worden georganiseerd ervaren teams minder drempels met betrekking tot verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid. Het vergroot over het algemeen ook de deelname aan activiteiten. Leerlingen kunnen in school blijven, als verlengde van hun schooldag. Voor de relatie met de lokale context is het belangrijk een keer in een themareeks een bezoek buiten school te plannen, bij voorkeur samen met de aanbieder (op locatie van de aanbieder; bijvoorbeeld het atelier, de sportzaal). Een goede balans tussen de binnen- en buitenschools moet per gekozen thema worden vastgesteld, beide dragen bij aan de impact van een verrijkte schooldag.

Concluderend

Door gedurende het proces de scholen te volgen en de lessen te delen kan dit voor nieuwe scholen een versnelling opleveren in de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst. Uit deze positieve en belemmerende factoren destilleren we de volgende lessen:

1. Idealiter komen gemeenten en schoolbesturen samen naar meer eenheid in de randvoorwaarden voor Tijd voor Toekomst.
2. In de structurele fase zijn er nu een aantal ontwikkelrichtingen, variërend van een vrijwillig naschools activiteitenprogramma tot een programma met een vrijwillig verplichtend karakter, voor alle kinderen, met binding met het regulier onderwijsprogramma. Om kansengelijkheid te bevorderen biedt een aanbod voor alle kinderen de voorkeur. Een dergelijk programma biedt een gelijkelijke inwerking op alle kinderen en hierin kan continuïteit van aanbod en duur van aanbod afgestemd worden op alle leerlingen. Een vrijwillig naschools aanbod biedt de vrijheid aan leerlingen om hun eigen tijd en ruimte te bepalen en heeft beperktere impact heeft op de betrokkenheid en verantwoordelijkheid van scholen.
3. Welke variant de voorkeur heeft, moet nader worden bepaald. Zowel binnen de variant vrijwillig naschools aanbod, als de variant verlengde uren met een verplichtend karakter, moet de aandacht uitgaan naar een kwalitatief goed programma. Daarvoor kunnen de volgende werkende mechanismen als leidraad dienen.

Deze randvoorwaarden zijn (op basis van procesevaluatie en literatuur):

Planvorming Manier van leren en onderwijstijd: • Er is een visie op buitenschools leren • Leerlingen moeten op een andere manier kunnen leren (realistisch, verrijkte leren) • Koppeling met vakinhoud reguliere onderwijstijd • Koppeling met inhoudelijke doelen Bijvoorbeeld: muziek = verwondering. Naast talentontwikkeling draagt muziek bij aan basisvaardigheden van muziek, en ook aan executieve functies en creativiteit als basis voor ander leren • Een integraal programma op een thema • Er is aandacht voor de continuïteit van activiteiten (> 10 weken) • Klein beginnen en experimenteren • Co-creatie met het team • Ruim tijd voor schoolcoördinator	Aanbod Kwaliteit van het personeel dat activiteiten uitvoert: • Er zijn competentie omschrijvingen van het aanbieders • Er zijn heldere arbeidsvoorwaarden voor de aanbieders • De aanbieders krijgen feedback Pedagogische afstemming: • Er is een verband tussen het curriculum en de extracurriculaire activiteit/ thema • Er is aangegeven waarom men kiest voor een bepaalde extracurriculaire activiteit/thema • Docenten binnen- en buitenschools koppelen inhoud en ontwikkeling van leerlingen naar elkaar terug
Samenwerking • Betrokken management • (Beperkte) teamondersteuning bij activiteiten (bijvoorbeeld door aandragen aanbieders/bijwonen van een activiteit per periode) • Themacoördinatoren betrekken per thema (vakdocent bewegen/coördinator kunst) • Meedenk mogelijkheden voor kinderen in activiteitsaanbod en betrokkenheid bij informatievoorziening (bijv vlogs) • (Groot)ouders op de hoogte en mogelijkheden tot meedenken en meedoen (ondersteuning activiteiten/grootoudergym)	Overige voorwaarden • Toegankelijkheid activiteiten voor alle kinderen • Voldoende variatie in activiteiten • Activiteiten zijn vraaggestuurd • Borging (duurzaam beleggen van afspraken) • Betrokkenheid van lokale aanbieders (waar praktisch organiseerbaar en van voldoende kwaliteit) • Locatie: Binnenschools voor zichtbaarheid, betrokkenheid en deelname. Buitenschools voor verbreding leefwereld.

Resultaten provinciale monitoring

Resultaten Monitoring

We evalueren de eerste twee jaar niet alleen op proces, maar ook op ervaringen van leerlingen en schoolteams. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is: Wat is de ervaren impact van Tijd voor Toekomst op leerlingen en schoolteams? En hoe ervaren leerlingen van deelnemende scholen hun toekomstgerichtheid, schoolplezier en zelfvertrouwen in de periode eind 2021 – eind 2022?

Deze vragen worden beantwoord aan de hand van vragenlijsten en focusgroepen met leerlingen. Daarnaast zijn ook schoolteams geïnterviewd over hun ervaringen met het verrijkte schooldagprogramma, zowel over de opbrengsten voor de leerlingen, team en als de relatie met ouders. Ook zijn de kwetsbaarheden van het programma gedeeld.

We delen hier de eerste beschrijvende resultaten. In de eindrapportage volgen ook resultaten van vragenlijsten bij leerkrachten. De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op ervaringen van negen scholen in de gemeenten Midden-Groningen, Groningen en Oldambt.

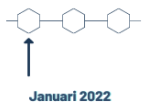
Resultaten vragenlijst provinciaal

We geven in dit hoofdstuk resultaten weer op de indicatoren Zelfvertrouwen, Toekomstgerichtheid/ Nieuwsgierigheid en Schoolplezier. Dit zijn gemeenschappelijke indicatoren waar in alle verrijkte programma's aandacht aan wordt besteed. Deze indicatoren sluiten aan bij de ambitie om het toekomstperspectief van kinderen te verbreden en brede gezondheid van kinderen te verbeteren. Omdat het verbeteren van de gezondheid een breed gedragen ambitie is in Tijd voor Toekomst, en hier op vrijwel alle scholen inzet op gedaan wordt, bieden we ook inzicht in de zelf gerapporteerde fysieke gezondheid van leerlingen op Tijd voor Toekomstscholen.

Voor de ambities van het programma om leerresultaten te verbeteren en arbeidsmarktperspectief te verbeteren wordt de regio gevolgd in de brede welvaartmonitor. We weten uit nationaal en internationaal onderzoek dat op de indicator leerresultaten weinig effect mag worden verwacht, over deze korte termijn.

De resultaten zijn gebaseerd op zelfrapportage van de leerlingen. We zullen de resultaten van de eerste meting (najaar 2021) en de resultaten van de tweede meting (najaar 2022) beschrijven en waar mogelijk een voorzichtige vergelijking maken tussen de gerapporteerde gegevens. **De vergelijking van de scores is beschrijvend van aard. Er wordt niet ingezet op een effectmeting of een mogelijke verklaring van verschillen in scores. Deze beslissing is gebaseerd op verschillen in de samenstelling van de cohorten en de aard van het gebruikte meetinstrument.** Ten eerste verschilt het aantal leerlingen per meetmoment. De eerste vragenlijst is ingevuld door 547 leerlingen van negen basisscholen in de provincie Groningen. De tweede vragenlijst door 514 leerlingen van dezelfde basisscholen. Verschillen tussen de twee cohorten zijn ook te zien met betrekking tot andere factoren, zoals leeftijd en geslacht van de leerlingen. Verder moeten we rekening houden met enige sociale wenselijkheid in de antwoorden en de interpretatie van eigen gedrag op kindniveau.

Factsheet leerlingen Provincie Groningen

Toekomstperspectief

Schoolplezier

Het onbrekende % bij de 3 stellingen is 'ik weet het niet'

Sociaal kapitaal

"Ik heb genoeg vrienden"

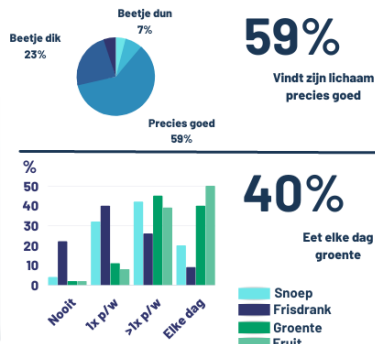

Zelfvertrouwen

Het antwoord 'een beetje' is hierin niet meegenomen

Fysieke gezondheid

Factsheet leerlingen Provincie Groningen

Toekomstperspectief

Schoolplezier

Het onbrekende % bij de 3 stellingen is 'ik weet het niet'

Sociaal kapitaal

"Ik heb genoeg vrienden"

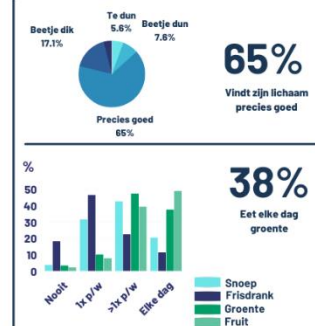

Zelfvertrouwen

Het antwoord 'een beetje' is hierin niet meegenomen

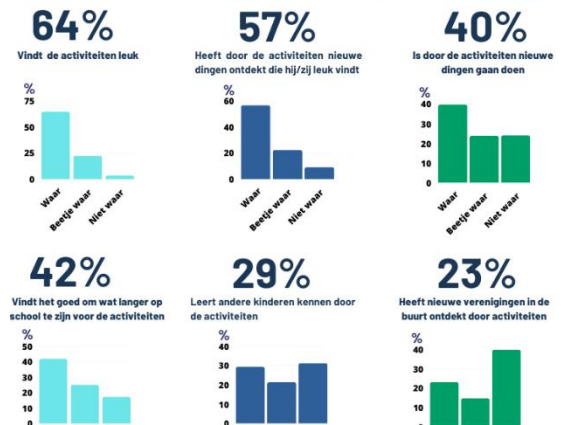

Fysieke gezondheid

Verrijkte schooldag

Het antwoord 'ik weet het niet' is hierin niet meegenomen

Schoolplezier

Scholen, schoolbesturen en gemeenten hopen met Tijd voor Toekomst kinderen een breder perspectief te geven op hun talenten. De gedachte is dat het ontdekken van nieuwe talenten leidt tot meer perspectieven voor hun toekomst en kinderen op andere manier tot leren kunnen komen. Het schoolplezier zou daardoor op lange termijn kunnen toenemen, omdat kinderen ontdekken dat school verschillende talenten omarmt.

In de beide vragenlijsten is op een aantal manieren gevraagd wat kinderen van school vinden. De resultaten van de 0-meting laten zien dat 60 procent van de leerlingen aangeeft school leuk te vinden, dat 36 procent van de leerlingen school een beetje leuk vindt en dat 4 procent school niet leuk vindt. Bij de 1-meting geeft 52 procent van de leerlingen aan school leuk te vinden, vindt 33 procent school een beetje leuk en zegt 5 procent van de leerlingen het niet leuk te vinden op school. [Vergeleken met de meting eind 2021 antwoorden leerlingen eind 2022 dus niet vaker dat zij school leuk vinden.](#)

De leerlingen is ook gevraagd of ze wat ze op school leren interessant vinden. Bij de 0-meting geeft 45 procent van de leerlingen aan dat ze de dingen die ze op school leren leuk vinden, bij de 1-meting vindt 49 procent hetgeen leuk dat op school geleerd wordt. Verder laten de resultaten van de 0-meting zien dat 44 procent van de kinderen de leerinhoud een beetje interessant vindt en 6 procent aangeeft niet interessant te vinden wat hij/zij op school leert. Bij de 1-meting vindt 37 procent het een beetje interessant wat hij/zij op school leert, en geeft 6 procent het antwoord niet interessant te vinden wat op school geleerd wordt. [Het percentage kinderen dat aangeeft leerinhouden op school interessant te vinden ligt bij de 1-meting iets hoger dan bij de 0-meting.](#)

Zelfvertrouwen

Door meer talenten aan te spreken, hopen gemeenten en schoolbesturen dat kinderen meer zelfvertrouwen ontwikkelen. Daarom is de kinderen gevraagd hoeveel zelfvertrouwen zij zichzelf toeschrijven en hoe tevreden ze zijn met zichzelf.

Tijdens de 0-meting heeft 50 procent van de leerlingen aangegeven veel vertrouwen te hebben in zichzelf, 34 procent had een beetje vertrouwen in zichzelf, 9 procent had weinig zelfvertrouwen en 2 procent had geen vertrouwen in zichzelf. Bij de 1-meting geeft 53 procent van de leerlingen aan veel vertrouwen te hebben in zichzelf. Bij deze meting heeft 35 procent een beetje vertrouwen in zichzelf, 6 procent antwoordt weinig vertrouwen in zichzelf te hebben en 3 procent geeft aan geen vertrouwen in zichzelf te hebben. [In vergelijking met de 0-meting is de 1-meting licht positiever ingevuld door de leerlingen.](#)

De leerlingen is ook gevraagd of zij tevreden zijn met zichzelf. In de 0-meting zegt 71 procent van de leerlingen tevreden te zijn met zichzelf. 21 procent is een beetje tevreden met zichzelf en 4 procent niet. Tijdens de 1-meting verklaart 65 procent van

de leerlingen tevreden te zijn met wie hij/zij is, 16 procent vindt dat een beetje waar en 7 procent is niet tevreden met zichzelf. **In de tweede meting zijn dus minder leerlingen tevreden over zichzelf.**

Toekomstgerichtheid/nieuwsgierigheid

Tijd voor Toekomst zet in op brede talentontwikkeling om daarmee het arbeidsmarktperspectief van de jonge generatie Groningers te verbreden. Aan de hand van een aantal stellingen zijn de leerlingen van de Tijd voor Toekomst scholen bevraagd op hun toekomstgerichtheid en nieuwsgierigheid. Zij konden aangeven of zij een stelling op zichzelf van toepassing vonden of niet.

In het kader van toekomstgerichtheid is aan de leerlingen gevraagd te antwoorden op de stelling 'Ik weet wat ik kan worden', 'Ik kan alles worden wat ik wil' en 'Ik vind het leuk om over mijn toekomst na te denken'.

Op de stellingen 'Ik weet wat ik kan worden' en 'Ik kan alles worden wat ik wil' gaven leerlingen het volgende beeld: iets meer dan de helft van de leerlingen geeft bij de 1-meting aan dat ze weten wat ze kunnen worden, 17 procent weet dat een beetje en 13 procent geeft aan dat ze niet weten wat ze kunnen worden. 14 procent weet het niet. **Ten opzichte van de 0-meting geven in de 1-meting meer leerlingen aan dat ze weten wat ze kunnen worden (resp. 45 en 52 procent).** Meer leerlingen scoren in de 0-meting dat ze deze stelling een 'beetje waar' vinden.

Bij de 1-meting geeft 39 procent van de leerlingen aan dat ze alles kunnen worden wat ze willen. Een kleine 20 procent vindt dit een beetje waar en ruim 20 procent vindt dat ze niet alles kunnen worden wat ze willen. 18 procent weet het niet. **Bij de 0-meting geeft 34 procent van de leerlingen aan dat ze alles kunnen worden wat ze willen.** De leerlingen bij de 1-meting zijn in het algemeen niet positiever over hun toekomstbeeld; veel vaker geven ze aan dat ze 'het niet weten'. We zien een algemeen patroon dat hoe ouder kinderen zijn, hoe vaker ze aangeven dat ze niet alles kunnen worden wat ze willen.

Bij de 1-meting geeft 54 procent van de kinderen aan dat ze het leuk vonden om over hun toekomst na te denken. Een kwart van de leerlingen vindt dat een beetje waar en 11 procent vindt het niet leuk om over zijn of haar toekomst na te denken. Een kleine 8 procent weet niet of ze het leuk vinden hierover na te denken. Bij de 0-meting zien we nagenoeg dezelfde scores. **Leerlingen antwoorden bij de 1-meting niet vaker het leuker te gaan vinden om over hun toekomst na te denken.**

Om meer te weten te komen over hun nieuwsgierige houding is leerlingen gevraagd om ook antwoord te geven op de stellingen 'Op school doe ik graag nieuwe dingen' en 'ik probeer dingen uit om te kijken of dit wat voor mij is'. Bij de tweede vragenlijst geeft 61 procent aan graag nieuwe dingen te doen op school, voor 26 procent is dat een beetje waar en 4 procent geeft aan dat niet graag te doen. In totaal 6 procent geeft aan niet te weten of ze dat graag doen. **Ten opzichte van de eerste vragenlijst geven**

leerlingen een vergelijkbaar beeld, leerlingen scoren hetzelfde en geven niet vaker aan graag nieuwe dingen te doen.

Scholen zijn nieuwsgierig of ze leerlingen hebben uitgedaagd nieuwe dingen te proberen. Leerlingen die thuis niet de gelegenheid krijgen nieuwe dingen te proberen, zouden dit middels de verrijkte schooldag mee kunnen doen. Bij de 1-meting geeft 54 procent van de leerlingen aan nieuwe dingen uit te proberen, 29 procent doet dit een beetje en een kleine 5 procent doet dit liever niet. Rond 10 procent van de leerlingen weet niet of ze dit doen. In de eerste vragenlijst geeft 56 procent aan dat ze nieuwe dingen uitproberen, leerlingen scoren dus bij beide metingen ongeveer even hoog.

Fysieke gezondheid

Het verbeteren van de gezonde leefstijl is voor veel scholen in de gemeenten Oldambt en Midden-Groningen een ambitie. De meeste scholen besteden aandacht aan dit thema door in te zetten op sport en bewegen (het ontdekken van nieuwe sporten of het verbeteren van vaardigheden in bekende sporten) en op een deel van de scholen wordt ook meerdere keren een gezonde lunch bereid en/ of aangeboden. Daarom worden de leerlingen ook op dit inhoudelijke doel gevolgd. De vragen gaan over zelfgerapporteerde leefstijl. In de interpretatie van antwoorden is daarmee ook weer voorzichtigheid geboden en moeten we rekening houden met een bepaalde mate van sociale wenselijkheid.

Als eerste is de leerlingen gevraagd hun gezondheid te waarderen. We zien daar weinig verschillen tussen beide vragenlijsten. Zowel in de eerste als de tweede vragenlijst geeft 60 procent van de leerlingen aan zich erg gezond te voelen. Rond de vijf procent van de leerlingen vindt zichzelf niet (erg) gezond.

Verder zien we op dit thema wel een aantal andere verschillen tussen de eerste en de tweede vragenlijst. Bij de tweede vragenlijst geven meer leerlingen aan twee keer per dag hun tanden te poetsen (71 procent van de leerlingen die de eerste vragenlijst heeft ingevuld en 77 procent van de leerlingen die de tweede vragenlijst heeft ingevuld). In de tweede vragenlijst geven meer leerlingen aan een uur per dag te bewegen (beweegnorm). Het gaat om 52 procent van de leerlingen ten opzichte van 44 procent van de leerlingen in de 0-meting. Ook geven meer leerlingen die de tweede vragenlijst hebben ingevuld aan dagelijks te ontbijten (respectievelijk 67 procent bij de 0-meting en 75 procent bij de 1 meting). Iets meer kinderen geven in de tweede vragenlijst aan lid te zijn van een sportvereniging.

De kinderen is ook gevraagd wat zij van hun lichaam vinden. Van de leerlingen in de 0-meting geeft 59 procent aan hun lichaam precies goed te vinden, 23 procent vindt het lichaam een beetje te dik en 5 procent te dik. Zeven procent vindt hun lichaam juist een beetje dun en 4 procent te dun. Leerlingen in de 1-meting geven een iets positiever beeld van hun lichaam; 65 procent vindt het lichaam precies goed, 17 procent een

beetje te dik, en 4 procent te dik. Bij deze groep vindt een kleine 8 procent hun lichaam juist een beetje dun en 5.6 procent te dun.

Tussen de twee vragenlijsten is er dus wel verschil in de leefstijl-gebonden aspecten die de leerlingen rapporteren. Bij dagelijks ontbijten, frequent tandenpoetsen en de beweegnorm rapporteren meer leerlingen in de tweede vragenlijst dat ze dit doen of eraan voldoen.

Ervaringen met verrijkte schooldag

Na een jaar onderweg in pilots van de verrijkte schooldag is in de tweede vragenlijst (1-meting) aan de leerlingen gevraagd naar hun mening over de verrijkte schooldag en de impact die het (tot nu toe) op hen heeft gehad.

Waardering

Twee derde van de leerlingen op Tijd voor Toekomstscholen waardeert de activiteiten die op hun school worden aangeboden. Ze vinden de activiteiten leuk. 22 procent van de leerlingen waardeert de activiteiten deels en een kleine 4 procent van de leerlingen waardeert de activiteiten niet.

Nieuwe dingen ontdekken, nieuwe dingen gaan doen

Naast dat de leerlingen is gevraagd wat ze van de activiteiten in de verrijkte schooldag vonden, hebben ze gereflecteerd op nieuwe ervaringen. 57 procent van de leerlingen op de scholen geeft aan nieuwe dingen te hebben ontdekt door de activiteiten in de verrijkte schooldag en 40 procent van de leerlingen geeft aan dat hij/zij ook nieuwe dingen is gaan doen. Of dit binnen de schoolomgeving is of daarbuiten is nog onduidelijk.

Langer op school

Om nieuwe dingen te ontdekken gaan de leerlingen van de onderzochte scholen vaak langer naar school. Een of meerdere dagen in de week kunnen ze ervoor kiezen om een uur tot 1,5 uur langer op school te zijn. 42 procent van de kinderen geeft aan dat ze het niet erg vinden om langer op school te zijn. Een kwart van de leerlingen vindt het enigszins erg om de schooldag te verlengen en 17 procent vindt het niet leuk om de schooldag te verlengen.

Nieuwe contacten

Tijdens de verrijkte schooldag werkt groot deel van de scholen groep doorbrekend. De activiteiten worden vaak per bouw aangeboden. Daardoor kunnen kinderen met andere leerlingen in aanraking komen dan de groep waarmee ze doorgaans in de klas zitten. Afhankelijk van de grootte van de school komt een deel van de kinderen normaliter niet (vaak) met elkaar in aanraking. 29 procent van de leerlingen geeft aan anderen kinderen te leren kennen door de activiteiten van de verrijkte schooldag. Voor een vijfde van de leerlingen geldt dit een beetje en 31 procent geeft aan geen nieuwe kinderen te leren kennen tijdens het verrijkt programma.

Nieuwe verenigingen ontdekt

Een ambitie van Tijd voor Toekomst is om kinderen meer met hun regio in contact te brengen. Daarom is aan de kinderen gevraagd of ze nieuwe verenigingen of clubs hebben ontdekt door activiteiten onder de noemer van Tijd voor Toekomst. **23 procent van de leerlingen geeft aan inderdaad nieuwe verenigingen te hebben ontdekt door de activiteiten.** Voor een kleine 15 procent van de leerlingen geldt dat een beetje en voor 40 procent van de leerlingen geldt dit niet.

Conclusie

Het enige punt waar we een opmerkelijk verschil zien tussen de groep leerlingen die de eerste vragenlijst heeft ingevuld en de groep leerlingen die de tweede vragenlijst heeft ingevuld is op toekomstgerichtheid en de stelling *Ik weet wat ik kan worden*. Verder laten de eerste en tweede vragenlijst geen opmerkelijke verschillen zien. Het zelfvertrouwen verandert (nog) niet, nieuwsgierigheid verandert heel licht (positief) tussen de eerste en tweede vragenlijst en de scores in schoolplezier zijn vergelijkbaar tussen de eerste en tweede meting. Leerlingen geven wel vaker aan de leerinhouden interessant te vinden (positiever ten opzichte van 0-meting). Gezondheid is een thema dat op een deel van de scholen centraal staat. Hier zien we nog een paar (positieve) verschillen tussen de eerste en tweede meting. In de tweede vragenlijst geven meer leerlingen aan een uur per dag te bewegen en meer leerlingen geven aan dagelijks te ontbijten. Ook geven leerlingen in de tweede vragenlijst een iets positiever beeld van hun lichaam.

De leerlingen beoordelen de activiteiten die op school worden ingezet veelal positief. Slechts drie procent van de leerlingen vindt de activiteiten niet leuk. Meer dan de helft van de leerlingen ontdekt ook nieuwe dingen tijdens de activiteiten, en 40 procent is ook nieuwe dingen gaan doen. Ook ruimt 40 procent van de leerlingen geeft aan dat ze het niet erg vinden om langer op school te zijn voor de activiteiten. 29 procent heeft nieuwe kinderen leren kennen door de activiteiten. Dit sluit aan bij de ambitie van veel van de scholen om ook groepsdoorbrekend te werken in de Tijd voor Toekomst-activiteiten. We observeren dat ongeveer een vijfde van de leerlingen ook nieuwe verenigingen heeft leren kennen. Dit zegt niet iets over de doorgeleide naar verenigingen in de regio.

De focusgroepen zullen wat meer inzicht verschaffen in de achtergrond die met deze resultaten gemoeid gaat. Wat vinden kinderen precies leuk? En wat voor nieuwe vaardigheden doen ze op?

Leerlingen en Tijd voor Toekomst

Naast de vragenlijsten hebben we op de startende scholen een focusgroep gehouden met kinderen. In dit afgelopen tweede jaar Tijd voor Toekomst lag de focus op de ervaringen van leerlingen en schoolteams. De leerlingen hebben meer inzicht gegeven in de meerwaarde van een verrijkt programma voor hen zit en hebben gedeeld hoe ze ervaringen meenemen buiten school.

Motivatie om mee te doen

De kinderen deelden in de focusgroepen de redenen om te kiezen voor activiteiten na school. Deze motivering staat minder centraal op scholen waar het programma ook onder schooltijd plaatsvindt en scholen waar de verrijkte schooldag een programma voor alle kinderen is. Daar waar de kinderen zelf konden kiezen voor deelname, deden ze dit om de volgende redenen:

Vervanging van verveling

Verschillende kinderen deelden dat ze het prettig vonden na school een plek te hebben waar wat leuks te doen is. Waar deze kinderen zich eerder verveelden thuis, op de BSO of op straat, vinden zij in Tijd voor Toekomst een manier om zich te vermaken. Merit deelt

Merit: “ik vind het heel erg fijn dat er activiteiten na school zijn, want dan kun je daar naartoe gaan als je je verveelt of niet weet wat je moet doen.”

Merit verveelde zich vooral thuis, maar Kira en Marte ervaren de activiteiten van Tijd voor Toekomst ook als een prettige vervanging van BSO-tijd. Waar zij zich niet altijd prettig voelen binnen de BSO, vinden ze de activiteiten van Tijd voor Toekomst in hun school een goede vervanging van de tijd op de BSO.

Kelly: “en zoals Kira en Marte zitten op de BSO, dan kun je ook gewoon meedoen met Tijd voor Toekomst.”

Marte: “dat is wel fijn ja, want op de BSO is het niet altijd fijn en dan wordt je even afgeleid en dan kunnen we gewoon een Tijd voor Toekomst-activiteit doen.”

Aansluiten bij interesse

Veel kinderen vinden de activiteiten interessant. In veel gevallen sluiten niet alle activiteiten aan bij de interesses van de kinderen, maar is er binnen het aanbod op de school vaak wel een activiteit die de kinderen aanspreekt. Omdat de kinderen vaak betrokken worden bij de keuze van

“ik vind het heel erg fijn dat er activiteiten na school zijn, want dan kun je daar naartoe gaan als je je verveelt of niet weet wat je moet doen”

de activiteiten, ervaren de kinderen ook dat er rekening wordt gehouden met hun interesses. Sander deelt hierover

Sander: “er gebeuren echt veel leuke dingen dan in school. Ik vind het soms moeilijk kiezen en dan vul ik maar alle activiteiten in op het [inschrijf] formulier.”

De leerlingen merken op dat er nieuwe dingen in school gebeuren en dat dit andere activiteiten zijn dan onder school. Over het algemeen vinden kinderen het heel interessant dat ze zelf ook mogen kiezen voor activiteiten.

Persoonlijke situatie

Ook de persoonlijke situatie van kinderen thuis of op school kan meewegen in de motivatie om mee te doen met activiteiten van Tijd voor Toekomst. Voornamelijk de inzet van een pedagogisch medewerker of kindercoach op verschillende scholen helpt kinderen. Ze ervaren dat ze beter leren communiceren of emoties te kanaliseren.

Elin: “de kindercoach heeft me geholpen om minder woedeaanvallen te krijgen” Kees: “ik heb hetzelfde, ik leerde daar echt over mijn gevoelens praten en dat is gewoon heel fijn.”

“Ik leerde daar echt over mijn gevoelens praten en dat is gewoon heel fijn”

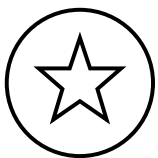
Uit deze laatste voorbeelden valt op te maken dat kinderen het ook prettig vinden wanneer in de activiteiten van Tijd voor Toekomst aandacht is voor hun persoonlijk, sociaal-emotionele ontwikkeling. In de geroepsgesprekken met kinderen hebben we ook naar andere opbrengsten gevraagd van de activiteiten.

Opbrengsten van activiteiten: wat doet het met je?

In gesprek met de kinderen vertelden ze over uiteenlopende impact van de activiteiten van Tijd voor Toekomst. We delen de meest genoemde opbrengsten van de activiteiten.

Nieuwe ervaring

Veel leerlingen delen dat ze activiteiten vinden die buiten hun gebaande vallen. Ze doen een ervaring op met iets nieuws. Ook al lijken een aantal activiteiten op het eerste gezicht bekend, kinderen ervaren het als nieuw of ervaren het op onderdelen als nieuw. Jurjen en Lars delen hierover:

Jurjen: “met creativiteit gaan we knutselen of nieuwe dingen in elkaar zetten, dat vind ik heel leuk.”

Lars: “Ik doe nu dansen, dat heb ik nog nooit gedaan en ik dacht ook niet dat ik het leuk zou vinden, een beetje meisjesachtig, maar het is echt heel tof.”

We hebben aan leerlingen gevraagd wat ze precies een nieuwe ervaring vonden. Wat hebben kinderen eruit gehaald?

Nieuwe motorische vaardigheden

Naast het opdoen van nieuwe ervaring in het algemeen, gaan kinderen regelmatig in op nieuwe motorische vaardigheden die ze hebben aangeleerd. Veel scholen kiezen op enig moment in de verrijkte schooldag voor een thema sport en bewegen. In het verlengde daarvan ervaren veel kinderen een vooruitgang in motorische vaardigheden.

Patricia: “ik heb basketbal geleerd. Ik ga nu heel vaak basketballen met vrienden en dan win ik heel vaak”

Carmen: “ik heb wel beter leren gooien, want ja, zoals bij korfbal is dat wel heel belangrijk.”

James: “ik heb daar ook geleerd dat het belangrijk is dat je de bal, als je de bal goed wilt gooien, dat je hem dan juist boven je hoofd moet gooien.”

Rafaël: “ik heb een nieuw trucje geleerd met freerunnen, daar moet je over een bank heen rennen en dan moet je met de handen die mat aantikken met de salto. Dan moet je echt hard slaan. Maar als je dan nog landt, ja daar ben ik mee bezig, om dat goed te leren. ”

“ik heb wel beter leren gooien, want ja, zoals bij korfbal is dat wel heel belangrijk.”

Jezelf uitdagen

Leerlingen kiezen door nieuwe thema's die worden aangeboden voor nieuwe vaardigheden die ze nog niet hadden. Leerlingen kiezen dan ook bewust voor activiteiten waar ze nog geen ervaring mee hebben. Ze ervaren dit dan als een uitdaging. Ze leren knutselen, leren naaien of leren programmeren, zoals Karen. Ook Sabine kiest bewust voor iets nieuws, voor een uitdaging.

Karen: “Ik vond programmeren het leukst, omdat je je eigen wereld kon maken. [...] En ik wilde iets doen wat ik nog niet kon.”

Sabine: [waarom wilde je graag free-runnen doen?] “Omdat ik al op dansen zit eigenlijk en ik nog nooit free-runnen hebt gedaan. Ik wou dan dus wel weer iets nieuws leren bij Tijd voor Toekomst.”

Kinderen vertellen dat ze door een uitdaging aan te gaan, dat ze ook dingen die op het eerste gezicht moeilijk lijken, kunnen leren. Kinderen ervaren dan vooral het doen, het op een andere manier leren, als verrijkend. School wordt ervaren als theoretisch, als “echt leren”, terwijl

de activiteiten onder Tijd voor Toekomst zich richten op doen, praktisch leren. Dit kan zijn als verlengde van de lesstof onder school, zoals wordt benoemd door Sofie.

Sofie: “als je iets niet goed kan, dan kan je het wel leren. Dat weet ik nu wel beter. Door het soms op een andere manier te leren in Tijd voor Toekomst, dan is het niet meer moeilijk. Zoals bijvoorbeeld met de proefjes, dan leer je het op een andere manier.”

Voor de meeste leerlingen staat deze uitdaging van nieuwe activiteiten toch (nog) los van de reguliere lesstof.

Zelfvertrouwen en waardering

In veel verhalen die de kinderen vertelden over hun motivatie voor Tijd voor Toekomst stonden thema's als zelfvertrouwen, weerbaarheid en waardering centraal. Zoals we ook weten uit eerder onderzoek kunnen verrijkte activiteiten impact hebben op het sociaal-emotioneel leren van kinderen. De kinderen in de groepsgesprekken weerspiegelen dat.

Jadidja: “Ik durfde bij dansen ineens vooraan te staan. Die juf was echt goed en ik heb echt meer zelfvertrouwen.”

Jeremy: “Dansen was heel leuk, want je kreeg complimenten.”

Zelfvertrouwen kan zijn ingegeven door de begeleider van een activiteit, zoals in het voorbeeld van Jadidja en Jeremy. Maar het kan ook zijn ingegeven doordat anderen, buiten school, opmerken dat een leerling een vaardigheid heeft aangeleerd of verbeterd.

Julietta: “kijk, we hebben een camping en daar badmintonde ik heel vaak, maar ik kon het dus eigenlijk niet, en nu heb ik het wel geleerd. En dat is dan wel heel leuk, dat iedereen dan ook zegt dat je dat heel goed kan.”

Ook kan het in het kind zelf zijn aangewakkerd, doordat zij een nieuwe vaardigheid hebben geleerd. Het anders kunnen handelen in een situatie die voorheen moeilijk was, kan een leerling veel zelfvertrouwen opleveren. Katia heeft zo'n voorbeeld:

Katia: “Eerder durfden we niet over onze gevoelens te praten in de klas en als iemand ergens mee zat liet die het ook niet echt zo zien. En sinds [de kindercoach] er is doen we dat wel en dan voel je ook best goed over jezelf, dat het nu wel lukt.”

“Ik durfde bij dansen ineens vooraan te staan. Die juf was echt goed en ik heb echt meer zelfvertrouwen”

Zelfstandigheid en vrijheid

Ook de hang naar zelfstandigheid en vrijheid komt terug in de opbrengst van Tijd voor Toekomst activiteiten. Leerlingen waarderen het wanneer ze in activiteiten wordt geleerd en ze ook kunnen laten zien dat ze zelfstandig dingen kunnen doen.

Anna: “[Bij koken] was het ook leuk omdat het niet zo is dat ze zeggen ‘je mag geen mes gebruiken’, het is gevaarlijk. Dat ze ook dachten, je moet het ook maar gewoon doen. Je moet het zelf leren.”

Dave: “en dat je de pannen zelf mocht aanraken.”

Milou: [waarom was het leuk om iets op het water te doen?] “Omdat je dan steeds meer dingen kan leren om in je eentje te doen.”

Binnen de activiteiten vinden de leerlingen het dus prettig een bepaalde vrijheid te ervaren en dat er binnen de workshops ook aandacht is voor het vertrouwen dat ze in zichzelf willen opbouwen. Daarnaast reflecteren kinderen op de vrijheid om zelf workshops te kiezen. De vrijheid om zelf te kiezen wat hij/zij leuk vindt en het aan te laten sluiten bij de ideeën van de leerlingen. Imre verwoordt dat als volgt.

Imre: “ik wil niet tot dingen gedwongen worden, dan wordt ik boos, dus ik moet die activiteiten wel echt zelf willen, want anders dan is het weer gedwongen en dat trek ik echt niet. [...] Binnen Tijd voor Toekomst mag ik zelf eens kiezen.”

In de discussie rond verrijkte schooldagen zit er in deze ervaren vrijheid ook direct een lastige relatie tot verplicht aanbod. Ook binnen verplicht aanbod voor alle kinderen, vinden kinderen het prettig nog ruimte te hebben om zelf te kiezen welke extra activiteiten bij ze passen. Of dit dan ook weer bijdraagt aan uitdaging en vernieuwing voor de kinderen staat in een verrijkt aanbod wel ter discussie. Niet alle kinderen zullen in staat zijn zelf hun uitdaging op te zoeken.

Samen(werking)

Zoals eerder aangegeven werkt Tijd voor Toekomst vaak groepsdoorbrekend. Leerlingen van de bovenbouw en/of middenbouw krijgen vaak geen aanbod per groep, maar per bouw. Dit betekent dat andere groepen kinderen in aanraking komen met elkaar. Verschillende

[waarom was het leuk om iets op het water te doen?] Omdat je dan steeds meer dingen kan leren om in je eentje te doen.

kinderen ervoeren dit als een leuke opbrengst van Tijd voor Toekomstactiviteiten.

Angel: “het was heel leuk want je mocht met andere kinderen in een groepje zitten dan normaal.”

Vera: “het is echt wel leuk dat het eens met andere kinderen is. Dan leer je elkaar wel beter kennen. Maar het is wel fijn dat het niet met de jongere kinderen is.”

Ninthe: “en ook al ken je elkaar wel, je doet wel weer nieuwe dingen die je anders niet snel samen zou doen.”

Kinderen leren met nieuwe kinderen samenwerken en doen ook meer sociale contacten op. Kinderen vinden groepsdoorbrekend contact leuk als de groep niet te divers is, bijvoorbeeld, in leeftijd. Rachel ervaart het een voordeel om samen met kinderen van school iets nieuws te doen. Daarvoor geeft ze ook haar eigen sport ene paar weken op, zodat ze deze ervaring kan delen met haar klasgenoten.

Rachel: “ik heb eigenlijk drie weken lang geen tennis gedaan, omdat dat op woensdagmiddag is en ja, dan was het of klimmen of eventjes geen tennis. Maar toen dacht ik, ja, klimmen dat valt op zich wel, daar kan je ook even zelf heen, maar het is wel leuk om het met school te doen. Dus dan liever even geen tennis.”

“Ik denk dat je vooral nieuwe dingen wilt leren in Tijd voor Toekomst. Of juist wat je al een keertje gedaan hebt nog een keer wilt doen. En misschien heb je daar dan later wel wat aan.”

Toekomstgerichtheid

Ten slotte doen kinderen ideeën op om thuis [als hobby] mee verder te gaan of verder te verkennen voor hun toekomstige beroep. In de keuze voor activiteiten wordt dit toekomstperspectief ook al meegenomen.

I: “Kan Tijd voor Toekomst helpen om te bedenken wat je wilt worden?”

Bente: “een klein beetje, voor het sporten wel”

Jort: “Maar, voor mij ook, als je bijvoorbeeld een filmpje wilt maken, dan kan je dat leren en als je dat nu al leuk vindt kan je dat ook vaker gaan doen en dan kan dat ook je baan worden.”

Marieke: “ik vond EHBO het leukst, want daar kun je echt mensen mee helpen. En dat wil ik later ook. Ik kan nu al heel goed pleisters plakken.”

We herkennen dat kinderen zowel nadenken over de nieuwe vaardigheden als een verdieping van vaardigheden, wanneer ze de activiteiten van Tijd voor Toekomst ook willen gebruiken voor hun toekomst. Evi vat het als volgt samen:

Evi: “Ik denk dat je vooral nieuwe dingen wilt proberen in Tijd voor Toekomst, of juist wat je al een keertje gedaan hebt nog een keer wilt doen. En misschien heb je daar dan later wel wat aan.”

Motivatie om niet mee te doen

Naast dat we veel kinderen spraken die hebben meegedaan met activiteiten onder de noemer Tijd voor Toekomst, leren we ook van de kinderen die geen activiteiten hebben gekozen. We zien verschillende redenen waarom kinderen niet voor activiteiten kiezen. Soms zijn deze overwegingen heel praktisch; kinderen hebben geen tijd, omdat ze al andere activiteiten hebben, of hun motivatie is gedaald omdat eerder lessen niet doorgingen.

Sofie: “Ik vond het wel jammer, want sommige dingen kon ik niet aan meedoen, omdat wij op woensdag al dansen hadden.”

Amelie: “ik heb me niet meer ingeschreven. Vorige keer ging er veel niet door en daardoor vond ik minder leuk.”

Daarnaast gaven kinderen ook aan waarom ze bepaalde activiteiten niet kozen. Daaruit kwam naar voren dat kinderen het jammer vonden als ze niet op een andere manier leerden. Zoals Femke, die niet graag weer achter een computer zit en daarom geen programmeren kiest. Of Sera, die ook graag liever praktisch leert in Tijd voor Toekomst-activiteiten, dan alleen te moeten luisteren.

Femke: “het is niet leuk als je al tijdens de lessen veel op de computer moet zitten, dat je dat dan ook nog bij een workshop moet doen.”

Sera: “als ik luister dan is het gelijk zoveel. Want bij veel dingen moet je het gewoon gaan ervaren, want dan begrijp je het beter dan luisteren. Nu weet ik dat sommige activiteiten ook veel luisteren zijn en dat doe ik dan nu niet meer.”

Tenslotte bespraken een aantal kinderen dat ze niet voor activiteiten onder Tijd voor Toekomst deelnemen als ze iets niet goed kunnen. Waar eerder kinderen aangaven dat ze activiteiten kiezen om een nieuwe uitdaging voor zichzelf aan te gaan, ervaren een aantal kinderen ook te weinig vertrouwen om een uitdaging op te pakken in Tijd voor Toekomst. Ze kiezen niet voor activiteiten omdat het vaardigheden aanspreekt die ze niet denken te hebben. Abdullah en Cailey beschrijven dit gevoel:

“als je iets toch niet kan of niet leuk vindt,
dan kun je beter niet die activiteit kiezen.
Dan kan je beter gaan voetballen en
daar beter in worden.”

Cailey: “ik doe geen drama, want ik heb plankenkoorts, dus ik hou er niet van om op het podium te staan. Ik dacht, ik kies toch drama, maar nee, ik vond het echt niet leuk.”

Abdullah: “als je iets toch niet kan of niet leuk vindt, dan kun je beter niet die activiteit kiezen. Dan kan je beter gaan voetballen en daar beter in worden.”

Tijd, herhaling, anders leren en geen behoefte hebben aan een nieuwe uitdaging voeren kinderen binnen deze focusgroepen dus op als redenen om geen activiteiten te kiezen binnen het programma Tijd voor Toekomst. Waar veel scholen zoveel mogelijk rekening proberen te met andere activiteiten van leerlingen, kunnen we hieruit leren dat het belang van anders leren en zelfvertrouwen hebben om iets anders te leren, kinderen kunnen verhinderen deel te nemen aan activiteiten van Tijd voor Toekomst.

Organisatie

De organisatie van een verrijkte schooldag verloopt op elke school nog enigszins verschillend. De meeste scholen die een verrijkte schooldag aanbieden op vrijwillige basis werken nog met een intekensysteem, het systeem verschilt per school en ook de manier waarop kinderen worden ingedeeld bij activiteiten verschilt nog per activiteit, aanbieder en school.

We hebben kinderen in algemene zin gevraagd hoe ze de organisatie van de verrijkte schooldag op hun school ervaren. Hier vertelden kinderen ook waarom ze het prettig vonden dat er activiteiten via school werden aangeboden en hoe dit in verhouding stond tot hun andere activiteiten na school. Joost en Anna vertellen bijvoorbeeld dat gratis activiteiten tegenwoordig wel belangrijk zijn:

Joost: “ik vind het ook goed dat school het gratis krijgt, die sporten en activiteiten hier op school.”

Anna: “ik vind dat ook wel fijn, want alle sporten, alles wordt weer duurder en dan kun je hier dus gratis, hier bij school, gewoon iets leren.”

Vaak ging het ook over het inschrijven op school en de indeling in de groepen. Er ontstaat soms wel een gevoel van competitie om op tijd in te schrijven voor de activiteiten. Kinderen erkennen dat ouders daar ook op een verschillende manier mee omgaan.

Matteo: “Ja, je moet je inschrijven om free-runnen of koken te doen. Maar dat heb ik gezegd tegen mijn moeder en die kan weer niet nadenken, dus die is dat vergeten.”

“ik vind het ook goed dat school het gratis krijgt, die sporten en activiteiten hier op school.”.

Ivonne: [...] “Mijn moeder is daar ook snel mee, met inschrijven. Mijn moeder zegt, je moet ook wel snel zijn, want stel ja, er staat ook in de app, vol is vol.”

De competitie die soms ontstaat ervaren kinderen wel eens als lastig. Zeker als dat binnen de school geuit wordt en er kinderen emotioneel onder zijn.

Femke: “Soms dan ga ik, dan zie ik dat kinderen er heel verdrietig over zijn, dan praat ik er maar niet over, want dan denk ik van: dan gaan ze nog meer huilen en dan vonden ze het helemaal niet leuk en zo.”

Over de scherpste waarmee regels gehanteerd worden rondom inschrijving verschillen de meningen ook wel.

Anna: “je kan ook afzeggen, een activiteit, want Rosa die vond stop-motion helemaal niet leuk en toen kwam ze ineens, stonden we bij de sporthal en toen kwam juf en toen zei ze: ja Rosa doet mee, want ze vond stopmotion niet zo leuk, dus dan iets met volleybal.

Joost: “nee, dat mag niet, dat mag niet, als je je voor een ding hebt ingeschreven, dan schrijf je je daar ook voor in, dan ga je niet ineens naar een andere sport.”

Femke: “als je het echt echt echt niet leuk vindt, dan kan het wel.”

Kinderen vinden het dan ook lastig om andere kinderen te enthousiasmeren, als ze misschien toch niet mee kunnen doen. Op een aantal scholen is er bewust gekozen voor een open systeem van indeling. Er zijn daarvoor verschillende strategieën gekozen, bijvoorbeeld een nummer 1,2,3 kiezen en op basis daarvan de indeling maken, of zoals Kira vertelt, een systeem waarbij groep acht eerste keuze heeft omdat zij het laatste jaar op school hebben.

Kira: “Groep 8 mag dan als eerste kiezen, omdat het dan het laatste jaar op school is. Want vol is vol. En niet bij alle activiteiten kunnen veel kinderen. Veel kinderen bij watersport, dat gaat niet werken.”

Op een school waar kinderen allemaal bij de activiteiten aanwezig zijn, met uitzondering van een briefje van de ouders, ervaren kinderen dit als een eerlijk, maar erkennen ze ook dat het wel vermoeiend kan zijn als je verplicht langer naar school gaat. Verder wordt het ook als normaal ervaren dat iedereen erbij kan zijn.

Saar: “Het is wel gezellig dat iedereen mee kan doen en dan heb je ook geen gedoe van als je ergens niet aan mee mag doen. Dat

Joost: “nee, dat mag niet, dat mag niet, als je je voor een ding hebt ingeschreven, dan schrijf je je daar ook voor in, dan ga je niet ineens naar een andere sport.”

hoor ik wel van een vriendinnetje op een andere school. Dat is dan niet zo leuk. Maar als je dan iets hebt dat niet zo leuk is, dan moet je er wel heen.”

Langer naar school

Een verrijkte schooldag betekent dat kinderen in vrijwel alle gevallen ook langer naar school gaan. We hebben de kinderen gevraagd wat er daarvan vonden en de meningen lopen hierover uiteen. De een verklaarde dat het gezellig was om meer tijd met vrienden door te brengen, een ander dat het een leuke vervanging was van BSO uren.

Mijntje: “Ja wel leuk, langer op school, want dan ben je vaak met je vrienden en dan ga je ook iets leuks doen, dus dan kan dat in een groepje zijn. En als je in een leuk groepje komt, dan ben je gewoon met je vrienden.”

Ella: “Ik vind het helemaal niet erg [om langer naar school te gaan]”. Anna: “ik moet toch elke keer naar de BSO, dus ik vind het helemaal niet erg.”

Toch waren er ook kinderen die aangaven dat deze extra uren best vermoeiend kunnen zijn, dagen extra druk maken en daardoor kinderen het thuis wel eens wat lastiger hebben. Zo vertelt Emanuelle dat de extra activiteiten haar best moe maken en ze daardoor thuis vaker boos is.

Emanuelle: “Nou ja, als ik zo lang op school moet zijn word ik soms wel moe en als ik thuis ben word ik dan soms een beetje boos, omdat ik heel moe ben”

Linden: “ik vind het niet erg om langer naar te gaan voor de activiteiten, maar soms is het wel druk. Dan heb je dansen tot 16 uur en dan moet ik om 16.30 uur paardrijden.”

Over het algemeen lijken kinderen de extra uren, vaak 1,5 tot 3 uur per week, een prettige aanvulling te vinden, maar is het van belang rekening te blijven houden met hoe kinderen wennen aan nieuwe schooltijden.

Relatie met thuis

Of en hoe er thuis over Tijd voor Toekomst wordt gesproken, hangt, logischerwijs, samen met de ouder-kind relatie. Het ene kind en de ene ouder spreken er uitgebreid over, het andere kind en de andere ouder bespreken school nauwelijks. De meeste ouders vragen in het algemeen naar de schooldag en niet specifiek naar extra activiteiten op school. Wat

“Nou ja, als ik zo lang op school moet zijn word ik soms wel moe en als ik thuis ben word ik dan soms een beetje boos, omdat ik heel moe ben”

zij vertellen, geven kinderen aan, gaat vaak over hun waardering voor de activiteit, de activiteiten(bege)leider en wat er is geleerd.

Vianne: “ik vertel thuis altijd wat ik er leuk aan vond en wat ik er minder leuk aan vond.”

Billy: “ik vertel altijd wie [de activiteit] heeft gedaan en met wie ik het heb gedaan.”

Sera: “Ik vertel of het leuk was of wat je gedaan hebt en geleerd. En vaak dan wat je leuk vindt en wat je minder leuk vindt. Of een beetje wat je gedaan hebt en geleerd hebt. Eigen een soort kleine nabespreking doe ik dan.”

Voordoen

Daar waar een activiteit zich er voor leent, wordt er thuis wel geoefend en voorgedaan aan de ouders. Kinderen vertellen dat het juist erg leuk is om het ook thuis voor te doen, juist om het zelfvertrouwen en de complimenten die ze dan ook in deze omgeving krijgen. Vooral aangeleerde dans en muziek wordt thuis vaak geoefend.

Sera, Billy en Linden: “wij hebben het dansje thuis een paar keer voorgedaan en we doen hem nog steeds wel eens samen”

Sera: ik doe het dan ook wel samen met mijn zusje voor, die heeft dan weer een ander dansje gedaan.”

Marieke: “ik vertel heel vaak aan papa en mama wat ik gedaan heb. Zoals EHBO dan vertel ik wat ik heb geleerd en hoe dat moet, dan laat ik dat soort van zien aan mijn zusje bijvoorbeeld.”

Naast dat kinderen nieuwe vaardigheden voordoen en erover vertellen, is de thuissituatie ook de omgeving waarin sommige nieuwe vaardigheden verder uitgroeien en worden gestimuleerd. Dit kan gaan om meer naaien met ouders, verder praten over toekomstmogelijkheden en sporten samen met een ouder verder oppakken. Het blijft dus belangrijk de ouders om talenten verder te laten ontwikkelen.

Doorgeleide verenigingen

In een enkel geval spraken kinderen over doorgeleide van naschoolse activiteiten naar verenigingen. In deze voorbeelden zien we vooral doorgeleide naar sportverenigingen.

Patricia: “ja, Donar, die kende ik nog niet! Dat is een basketbalteam en die speelt in de eredivisie van Nederland. En het was heel leuk dat ze dan naar ons toekwamen. Toen leerde ik basketbal goed kennen.”

“Zoals Farida, uit Mares klas, die heeft, die zat ook op volleybal bij Tijd voor toekomst en die zit nu bij ons op volleybal, doordat ze die sport hier heeft gedaan, dus dat is weer iets goeds”

Joost: “Zoals Farida, uit Mares klas, die heeft, die zat ook op volleybal bij Tijd voor toekomst en die zit nu bij ons op volleybal, doordat ze die sport hier heeft gedaan, dus dat is weer iets goeds.”

Voor die doorgeleide moet de thuissituatie wel mee (kunnen) denken in deze wens voor een nieuwe hobby, sport of toekomstdroom. Kees vertelt dat zijn moeder niet wilde dat hij een andere sport ging doen.

Kees: “ik wou wel gaan free-runnen, nadat we het op school hadden gedaan, maar mijn moeder vond het niet goed.”

Met het toewerken naar meer structureel aanbod, en langduriger aanbod van activiteiten, wordt doorgeleide naar andere verenigingen steeds meer georganiseerd en is er vaker een solide basis om die doorgeleide ook te bewerkstelligen.

Concluderend

- Kinderen hebben hun perspectief op Tijd voor toekomst gedeeld. Overwegend vertellen kinderen over positieve ervaringen, nieuwe vaardigheden en zien we vooral een impact op hun sociaal-emotioneel leren. Zit wordt vertaald in een groeiend gevoel van zelfvertrouwen, nieuwsgierigheid naar vaardigheden en laagdrempelig grenzen verleggen. Enkele kinderen spraken ook over een impact op hun toekomstbeeld en meer kinderen deelden verhalen over het (her)vinden van een hobby.
- Een focusgroep was ook een middel om kinderen te herinneren aan wat ze hadden gedaan. Hieruit destilleren we dat ook een deel van de activiteiten (nog) niet die lange termijnimpact heeft.
- Tijd, drukte, herhaling van iets wat een kind al kan of doet en moeite om nieuwe dingen te leren weerhielden kinderen ervan om activiteiten onder Tijd voor Toekomsttijd te doen.
- Over de organisatie van de activiteiten zijn de meningen verdeeld. Kinderen vinden de inschrijving over het algemeen goed geregeld, maar ervaren ook wel druk van inschrijving. Het kan verdeling veroorzaken in school, alhoewel kinderen wel zien dat scholen proberen alles zo eerlijk mogelijk te laten verlopen.
- De langere schooltijden vinden de meeste kinderen geen probleem. Sommige ervaren wat meer vermoeidheid. Kinderen vinden voor die langere schooltijden wel een voorwaarde; de activiteiten moeten de moeite waard zijn.

- Het delen van activiteiten thuis en de stimulering die uitgaat van de thuissituatie is wel een voorwaarde voor doorgeleide van de activiteiten op school naar een langduriger hobby.

Schoolteams en Tijd voor Toekomst

De ervaringen van de teams zijn meegenomen in de procesevaluatie. Daarnaast hebben we met hen gesproken over de impact van een verrijkte schooldag op de leerlingen en andere betrokkenen, vanuit hun perspectief. die zij ervaren op de leerlingen. De teams spraken vanuit ervaringen in de dagelijkse praktijk en deden reflecties over de impact over de langere periode.

Impact leerlingen

Na de reflectie van de leerlingen, lijken de reflecties van de teams daarbij aan te sluiten. Teams spreken van verschillende facetten van het programma die impact hebben op de kinderen. Leden van schoolteams stellen verhalen centraal van leerlingen die vaak minder of niet zichtbaar zijn in de school met hun talenten, maar die door Tijd voor Toekomst een andere kant van zichzelf kunnen laten zien en een nieuw of niet zichtbaar talent kunnen tonen.

“De kinderen worden zo blij van alle workshops! Je ziet dat ze een uitdaging durven aan te gaan”

“Dan staan die twee kinderen daar in de spotlight, die je anders nooit ziet, en die zingen dan het hardst”

Ook zien leden van schoolteams dat kinderen die bekend staan op een bepaald talent ook weer andere talenten laten zien binnen het programma. Een directeur reflecteert op de situatie van een stoere voetballer die ook andere kinderen inspireert om nieuwe talenten op te zoeken.

“En dan kiest hij, die stoere voetballer, toch ook om bij dat koor te gaan. En stelt hij zich heel kwetsbaar op. Dan gaan andere kinderen ook open. “

Naast de individuele successen geeft een aantal teamleden ook voorbeeld van gelijke kansen voor groepen. Door gezamenlijke uitjes en activiteiten valt het soms op dat sommige kinderen basisvaardigheden, zoals zwemmen, niet beheersen. Een enkele school zet erop in om gelijke kansen te bieden voor deze basisvaardigheden, in dit geval door zwemles aan te bieden voor kinderen die dat niet hebben mogen ontvangen.

“En dan kiest hij, die stoere voetballer, toch ook om bij dat koor te gaan. En stelt hij zich heel kwetsbaar op. Dan gaan andere kinderen ook open.”

“Bij activiteiten (zoals een keer kanoën op kamp of eens schooluitje naar het zwembad), vielen een aantal kinderen letterlijk en figuurlijk buiten de boot. Zij hadden geen zwemdiploma. Door het aanbieden van schoolzwemmen wordt iedereen gelijk. 7/8 leerlingen hebben zo hun diploma gehaald, krijgen gelijke kansen als hun medeleerlingen en worden niet meer raar aangekeken in grotere groepen”

Schoolteams geven aan dat ze het prettig vinden dat zij de omgeving kunnen bieden waarin leerlingen veilig kunnen werken aan het (verder) verkennen van hun toekomstperspectief- en mogelijkheden. Tijd voor Toekomst is daar onderdeel van geworden.

“[Met de inzet van deze activiteiten] voorkom je dat sommige kinderen gaan hangen en kattenkwaad gaan uithalen. Je ziet dat ze plezier hebben nu, in en om school en in een veilige omgeving nieuwe vaardigheden opdoen”

Ook leerlingen gaven in de eerdere bevindingen aan dat zij het prettig vinden dat school deze mogelijkheden biedt, zeker wanneer daar vanuit huis geen mogelijkheden toe zijn. Scholen ervaren de versterking van een opvangstructuur van kinderen als hun taak.

Daarnaast reflecteren de meeste schoolteams, naast de inhoudelijke impact, op de opbrengsten van de samenwerking tussen kinderen. Al eerder bespraken we het groepsdoorbrekend werken binnen Tijd voor Toekomst. Naast de leerlingen, ervaren ook de leerkrachten dat dat een kracht is van Tijd voor Toekomst.

“kinderen leren elkaar beter kennen en zien ook kinderen van andere groepen, zodat het groepsgevoel in de eigen school nog verder vergroot wordt”

Kindercoach: “ik zet in op groepsbinding. De klas maakt een glunderketting die kinderen op belangrijke momenten mogen dragen. Daarnaast heb ik het afgelopen jaar specifiek op een groep ingezet om daar de groepsbinding te vergroten. Dat heeft erg geholpen. De groep was voorheen vrijwel niet werkbaar, nu wel.”

De kindercoach wordt op enkele scholen ingezet om ook de sociaal emotionele ontwikkeling van de groepen en individuele leerlingen te ondersteunen. Ook deze medewerkers ervaren invloed van hun werken op de groepsontwikkeling in de scholen. Ze vertellen dat hun werk, in combinatie met de bijdrage van de gemeenschappelijke activiteiten van Tijd voor Toekomst, zorgt voor betere zichtbaarheid van leerlingen en hun

“[Met de inzet van deze activiteiten] voorkom je dat sommige kinderen gaan hangen en kattenkwaad gaan uithalen. Je ziet dat ze plezier hebben nu, in en om school en in een veilige omgeving nieuwe vaardigheden opdoen.”

eventuele sociaal-emotionele of sociaal-maatschappelijke problemen. Daarmee wordt hulp eerder op gang gebracht.

“We voorkomen dat een aantal kinderen doorgeleid moeten worden naar specialistische ondersteuning, door op school al begeleiding aan te bieden”

Impact team

De impact op het team wordt vaak tweeledig omschreven. Aan de ene kant ervaren de teamleden het programma als verrijkend voor de leerlingen, zien ze andere talenten van leerlingen die ze ook weer mee kunnen nemen in reguliere onderwijstijd en lesstof. Ook de reuring in de school en nieuwe manieren om ouders te betrekken bij school ervaren ze als positief. Teamleden leveren ook regelmatig zelf een (kleine) bijdrage aan het programma, door een groep kinderen te begeleiden, pauzes op te vangen of zelf een activiteit te voorzien, vanuit een talent buiten lesgeven. Teams erkennen ook dat dit van belang is om het programma te omarmen in een school

“Het team zorgt voor de aansluiting bij de leerdoelen, participeren in de workshops en ondersteunen in het naschoolse aanbod. Het is echt belangrijk voor de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst dat het geen ‘moetje’ is, maar dat iedereen in de school erachter staat en een (kleine) bijdrage wil leveren”

Aan de andere kant beschrijven teamleden ook de ervaren extra werkdruk; *“al is het niet met de handen, dan wel in het hoofd”*. Doordat het programma vaak binnen school plaatsvindt, ervaren ze een groot verantwoordelijkheidsgevoel voor het programma, dat niet helemaal door externe aanbieders wordt opgevangen. Juist ook zorgen over bepaalde aanbieders, zorgen ervoor dat ze extra alert zijn op de inhoud en de uitvoering van het programma.

Als oplossing hiervoor proberen teams steeds meer te putten uit 1) extra begeleiding door studenten, pedagogisch medewerkers of ouders, te putten uit 2) ervaringen met goede aanbieders met pedagogisch-didactische ervaring en 3) te putten uit aanbod dat voorziet in een structurele lijn, voor meerdere groepen. Toch lijkt het van belang dat het programma, zoals hierboven beschreven, in ambitie ondersteund moet worden in een schoolteam.

Impact aanbieders

Zoals ook beschreven door leerlingen, is de impact van sommige aanbieders groot. Schoolteams vinden het van groot belang dat de aanbieders een groep kinderen zelfstandig kan begeleiden. Niet alleen vanuit de inhoud, maar ook vanuit pedagogisch oogpunt. Sommige

aanbieders hebben ook persoonlijk een grote impact op de leerlingen. Zij geven zelfvertrouwen aan de leerlingen, zijn een voorbeeld voor de leerlingen of kunnen leerlingen op een andere manier hun gevoelens naar buiten leren brengen. Ook vertelt een teamlid dat een aanbieder een toekomstperspectief kunnen spiegelen.

“PRO-leerlingen ondersteunen met het klaarmaken van het fruit en de lunch. WerkPro ondersteunt in de keuken. Dit geeft de leerlingen ook een beeld van wat ze later kunnen gaan doen. Dat werkt goed”.

Aanbieders spelen een centrale rol in het programma Tijd voor Toekomst. Voor de doorontwikkeling van dit programma lijkt het belangrijk de kwaliteit en begeleiding van deze groep in ogenschouw te houden.

Impact ouders

Ouderbetrokkenheid is voor veel scholen een belangrijk thema. Tijd voor Toekomst lijkt extra mogelijkheden te kunnen geven voor het versterken van de ouderbetrokkenheid. Veel scholen nodigen ouders na een periode uit om de resultaten van de activiteiten aan ouders te laten zien, op bijvoorbeeld expositiemiddagen of presentatiedagen. Ook op een andere manier zien teams dat ze mogelijkheden hebben ouders meer te spreken of in school te halen.

“Gesprekjes met ouders over toestemming dragen bij aan ouderbetrokkenheid”.

“Sommige ouders kunnen een directe bijdrage leveren in workshops, dat is fantastisch”

Een groot deel van de scholen geeft aan wel meer ouderbetrokkenheid te willen genereren, met Tijd voor Toekomst als middel, bijvoorbeeld door ouders te betrekken bij het begeleiden van lunches of pauzes tijdens het programma Tijd voor Toekomst. Ook willen teams ouders graag meer betrekken bij en ondersteunen bij het stimuleren van de talenten van hun kinderen.

Concluderend

Concluderend

In deze tussenrapportage presenteren we de huidige stand van zaken in het programma Tijd voor Toekomst. Een tussenrapportage over een programma in ontwikkeling. De ervaringen van negen scholen staan in deze tussenrapportage centraal, met nog eens 40 scholen die het programma ontwikkelen of gaan ontwikkelen.

Eerder onderzoek bekrachtigt dat een verrijkte schooldag impact kan hebben, wanneer men zich richt op sociaal-emotioneel leren en doelen die aansluiten bij activiteiten. Talentkrachtig leren kan worden bevorderd, als de doelstelling van de school en de activiteiten daarbij aansluiten. Ook een gezonde leefstijl kan worden bevorderd, als de verrijkte activiteiten gericht zijn op gezond leven en meer bewegen. Met deze voorbeelden beschrijven we in deze tussenrapportage dat een verrijkte schooldag impact kan hebben, wanneer wordt voldaan aan een inhoudelijke link tussen doelen en activiteiten en wanneer men let op de randvoorwaarden voor een dergelijk programma, zoals continuïteit in activiteiten en een aanbod dat zicht richt op andere manieren van leren dan in de reguliere onderwijstijd.

In eerder onderzoek naar verrijkte schooldagen wordt ook de complexiteit en diversiteit van het programma benadrukt, en daarmee ook de complexiteit om het op een juiste manier te volgen. Om recht te doen aan de fase van het programma ligt de nadruk in deze tussenrapportage op een procesevaluatie en de ervaringen van leerlingen en teams.

De resultaten van deze rapportage moeten in de context worden geplaatst van een roerige tijd. Veel scholen zijn gestart met de ontwikkeling van het programma in coronatijd en de eerste vragenlijst is uitgezet in de nadagen van de tweede schoolsluiting. Ook de huidige energiecrises en armoedevraagstukken kunnen een impact hebben op de gevoelens die leerlingen en teams beschrijven en de manier waarop de eerste vragenlijsten van leerlingen zijn ingevuld.

Maar welke resultaten zien we tot nu toe? Wat zijn de eerste resultaten die we kunnen leggen onder de vraag die in dit rapport centraal staat: *Hoe kunnen we een dagprogrammering op basisscholen in de provincie Groningen (met elk hun eigen populatie en context) zodanig vormgeven dat leerlingen hun talenten ontwikkelen, voldoende arbeidsmarkt perspectief hebben en een duurzame gezonde en actieve leefstijl ontwikkelen?*

○ Doelstellingen

De context van gemeenten en scholen bepalen de doelstellingen. De brede focus varieert: het verbeteren van leerresultaten of gezonde leefstijl of brede talentontwikkeling, of een combinatie van deze staat centraal op gemeentelijk niveau. Scholen sluiten hier vaak in hun doelstellingen bij aan, maar vertalen deze doelstellingen naar eigen schoolambities en in inhoudelijke activiteitenthema's. We merken hierbij wel op dat scholen de relatie tussen doelstellingen en thema's weleens uit het oog verliezen, doordat de praktische uitvoerbaarheid vaak voorgaat.

○ Deelname scholen, leerlingen

In de provincie Groningen zijn nu 55 scholen gestart met de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst. In het algemeen kiezen scholen er vaak voor groep 1 en 2 niet deel te laten nemen aan het programma van Tijd voor Toekomst, wanneer dat plaatsvindt in naschoolse uren.

20 procent van de scholen biedt (een deel van) hun activiteiten in het programma aan **alle** kinderen in hun school. Tien procent doet dit middels naschoolse activiteiten, de overige tien procent biedt bijvoorbeeld een gezonde lunch aan alle kinderen in hun school

De overige 80 procent biedt het programma aan op basis van vrijwillige inschrijving. Deze scholen bereiken gemiddeld **tweederde** van hun leerlingen in hun verrijkt naschools aanbod, in wisselende samenstelling.

○ **Invulling**

In de ambitie van Tijd voor Toekomst staat beschreven dat leerlingen wekelijks 6 uur onderwijstijd wordt aangeboden.

In de praktijk zien we (over het algemeen) een naschoolse verlenging van ongeveer 3 uur in de week. De meeste scholen kiezen voor een invulling van twee keer per week 1,5 uur verlenging. Daarnaast biedt een klein deel (20%) van de scholen extra invulling onder schooltijd. De scholen die onder school extra verrijking bieden doen dit door middel van (gezonde) schoollunch en/of ontbijt, kind-ouderondersteuner of verrijkt aanbod onder school, aansluitend bij de reguliere onderwijsinhoud.

○ **Resultaten overig**

Naast de resultaten op invulling van het programma Tijd voor Toekomst, moeten we ook stilstaan bij de bijvangst van een programma als Tijd voor Toekomst.

- In veel scholen en gemeenten observeren we een toenemende samenwerking tussen scholen en directe omgeving (samenwerking met en doorgeleide naar verenigingen, voornamelijk sport en muziek)
- Toenemende samenwerking tussen scholen, bijvoorbeeld in de coalitievorming in de gemeente Westerkwartier
- Koppelingen tussen onderwijsprogramma's

Welke werkende mechanismen zijn belangrijk voor een kwalitatief goed programma Tijd voor Toekomst?

Door gedurende het proces de scholen te volgen en de lessen te delen kan dit voor nieuwe scholen een versnelling opleveren in de ontwikkeling van Tijd voor Toekomst. Uit deze positieve en belemmerende factoren destilleren we de volgende lessen:

1. Idealiter komen gemeenten en schoolbesturen samen naar meer eenheid in de randvoorwaarden voor Tijd voor Toekomst.
2. In de structurele fase zijn er nu een aantal ontwikkelrichtingen, variërend van een vrijwillig naschools activiteitenprogramma tot een programma met een vrijwillig verplichtend karakter, voor alle kinderen, met binding met het regulier onderwijsprogramma. Om kansengelijkheid te bevorderen biedt een aanbod voor alle kinderen de voorkeur. Een dergelijk programma biedt een gelijkelijke inwerking op alle kinderen en hierin kan continuïteit van aanbod en duur van aanbod afgestemd worden op alle leerlingen. Een vrijwillig naschools aanbod biedt de vrijheid aan leerlingen om hun eigen tijd en ruimte te bepalen en heeft beperktere impact heeft op de betrokkenheid en verantwoordelijkheid van scholen.
3. Welke variant de voorkeur heeft, moet nader worden bepaald. Zowel binnen de variant vrijwillig naschools aanbod, als de variant verlengde uren met een verplichtend karakter, moet de aandacht

uitgaan naar een kwalitatief goed programma. Daarvoor kunnen de volgende werkende mechanismen als leidraad dienen.

Planvorming Manier van leren en onderwijstijd: • Er is een visie op buitenschools leren • Leerlingen moeten op een andere manier kunnen leren (realistisch, verrijkte leren) • Koppeling met vakinhoud reguliere onderwijstijd • Koppeling met inhoudelijke doelen Bijvoorbeeld: muziek = verwondering. Naast talentontwikkeling draagt muziek bij aan basisvaardigheden van muziek, en ook aan executieve functies en creativiteit als basis voor ander leren • Een integraal programma op een thema • Er is aandacht voor de continuïteit van activiteiten (> 10 weken) • Klein beginnen en experimenteren • Co-creatie met het team • Ruim tijd voor schoolcoördinator	Aanbod Kwaliteit van het personeel dat activiteiten uitvoert: • Er zijn competentie omschrijvingen van het aanbieders • Er zijn heldere arbeidsvoorwaarden voor de aanbieders • De aanbieders krijgen feedback Pedagogische afstemming: • Er is een verband tussen het curriculum en de extracurriculaire activiteit/ thema • Er is aangegeven waarom men kiest voor een bepaalde extracurriculaire activiteit/thema • Docenten binnen- en buitenschools koppelen inhoud en ontwikkeling van leerlingen naar elkaar terug
Betrokkenheid • Betrokken management • (Beperkte) teamondersteuning bij activiteiten (bijvoorbeeld door aandragen aanbieders/bijwonen van een activiteit per periode) • Themacoördinatoren betrekken per thema (vakdocent bewegen/coördinator kunst) • Meedenk mogelijkheden voor kinderen in activiteitsaanbod en betrokkenheid bij informatievoorziening (bijv. vlogs) • (Groot)ouders op de hoogte en mogelijkheden tot meedenken en meedoen (ondersteuning activiteiten/grootoudergym)	Overige voorwaarden • Toegankelijkheid activiteiten voor alle kinderen • Betrokken management • Voldoende variatie in activiteiten • Activiteiten zijn vraaggestuurd • Borging (duurzaam beleggen van afspraken) • Betrokkenheid van lokale aanbieders (waar praktisch organiseerbaar en van voldoende kwaliteit) • Locatie: Binnenschools voor zichtbaarheid, betrokkenheid en deelname. Buitenschools voor verbreding leefwereld.

○ Resultaten monitor, middels vragenlijsten en focusgroepen

Bewust is er in deze tussenevaluatie voor gekozen om nog geenszins uitspraken te doen over effecten van het programma op leerresultaten of arbeidsmarktperspectief van leerlingen. Uit onderzoek weten we dat de effecten van verrijkte schooldagen op deze pijlers (nog) niet gevonden zijn en dat zij zeker niet op korte termijn zichtbaar worden. De impact van verrijkte schooldagen op deze indicatoren moeten we over periodes van zeker 10 jaar bezien. Op kortere termijn worden de indicatoren nieuwsgierigheid/toekomstgerichtheid, schoolplezier en zelfvertrouwen gevolgd. Ook hierbij is de verwachting dat we over de duur van een jaar weinig impact zien.

Dat is ook terug te zien in de huidige resultaten van de vragenlijst voor leerlingen. De zelfrapportage van leerlingen op de bovengenoemde indicatoren staat ons nu alleen toe beschrijvende resultaten te geven. Het enige punt waar we een opmerkelijk verschil zien tussen de groep leerlingen die de eerste vragenlijst heeft ingevuld en de groep leerlingen die de tweede vragenlijst heeft ingevuld is op toekomstgerichtheid en de stelling *Ik weet wat ik kan worden*. Verder laten de eerste en tweede vragenlijst geen opmerkelijke verschillen zien. Het zelfvertrouwen verandert (nog) niet, nieuwsgierigheid verandert heel licht (positief) tussen de eerste en tweede vragenlijst en de scores in schoolplezier zijn vergelijkbaar tussen de eerste en tweede meting. Leerlingen geven wel vaker aan de leerinhouden interessant te vinden (positiever ten opzichte van 0-meting). Gezondheid is een thema dat op een deel van de scholen centraal staat. Hier zien we nog een paar (positieve) verschillen tussen de eerste en tweede meting. In de tweede vragenlijst geven meer leerlingen aan een uur per dag te bewegen en meer leerlingen geven aan dagelijks te ontbijten. Ook geven leerlingen in de tweede vragenlijst een iets positiever beeld van hun lichaam.

In de tweede vragenlijst is leerlingen gevraagd naar hun ervaringen met Tijd voor Toekomst.

De leerlingen beoordelen de activiteiten die op school worden ingezet veelal positief. Slechts drie procent van de leerlingen vindt de activiteiten niet leuk. Meer dan de helft van de leerlingen ontdekt ook nieuwe dingen tijdens de activiteiten, en 40 procent is ook nieuwe dingen gaan doen. Ook ruimt 40 procent van de leerlingen geeft aan dat ze het niet erg vinden om langer op school te zijn voor de activiteiten. 29 procent heeft nieuwe kinderen leren kennen door de activiteiten. Dit sluit aan bij de ambitie van veel van de scholen om ook groepsdoorbrekend te werken in de Tijd voor Toekomst-activiteiten. We observeren dat ongeveer een vijfde van de leerlingen ook nieuwe verenigingen heeft leren kennen. Dit zegt niet iets over de doorgeleide naar verenigingen in de regio.

Deze ervaringen worden ondersteund door de focusgroepen die we met leerlingen hebben gehouden. Daaruit destilleren we de volgende opbrengsten van Tijd voor Toekomst vanuit de ervaringen van leerlingen:

- Kinderen hebben hun perspectief op Tijd voor toekomst gedeeld. Overwegend geven kinderen positieve ervaringen terug; Tijd voor Toekomst-activiteiten zorgen voor een deel van de leerlingen voor minder verveling na school en leerlingen bouwen nieuwe vaardigheden op. De activiteiten sluiten aan bij de interesse van de leerlingen.
- Leerlingen beschrijven een impact op hun sociaal-emotioneel leren. Dit wordt vertaald in een groeiend gevoel van zelfvertrouwen, nieuwsgierigheid naar vaardigheden en laagdrempelig grenzen verleggen. Enkele kinderen spraken ook over een impact op hun toekomstbeeld en meer kinderen deelden verhalen over het (her)vinden van een hobby.
- Een focusgroep was ook een middel om kinderen te herinneren aan wat ze hadden gedaan. Hieruit destilleren we dat ook een deel van de activiteiten (nog) niet een lange termijnimpact heeft.

- Tijd, drukte, herhaling van iets wat een kind al kan of doet en moeite om nieuwe dingen te leren weerhielden kinderen ervan aan activiteiten mee te doen.
- Over de organisatie van de activiteiten zijn de meningen verdeeld. Kinderen vinden de inschrijving over het algemeen goed geregeld, maar ervaren ook wel druk van inschrijving. Het kan verdeling veroorzaken onder kinderen, alhoewel kinderen wel zien dat scholen proberen alles zo eerlijk mogelijk te laten verlopen.
- De langere schooltijden vinden de meeste kinderen geen probleem. Sommige ervaren wat meer vermoeidheid. Kinderen hebben voor die langere schooltijden wel een voorwaarde; de activiteiten moeten de moeite waard zijn.

Het delen van activiteiten thuis en de stimulering die uitgaat van de thuissituatie is wel een voorwaarde voor doorgeleide van de activiteiten op school naar een langduriger hobby.

De ervaringen van de teams sluiten hierop aan. Zij ervaren dat meer leerlingen diverse talenten kan laten zien, dat leerlingen op een andere manier leren samenwerken en met nieuwe werelden in aanraking komen. Teams leren kinderen op een andere manier kennen en extra inzet op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen helpt soms doorgeleide naar specialistische hulp te voorkomen. Zorgen uit schoolteams vooral op randvoorwaarden, zoals werkdruk, vinden van kwalitatief goed aanbod, het creëren van diversiteit van aanbod en duurzame financiering.

In de fase waarin Tijd voor Toekomst zich nu bevindt, zijn er op ervaringsniveau positieve, waarderende reacties van leerlingen en schoolteams. Inhoudelijk sluit het aan bij wat leerlingen veelal leuk en interessant vinden en het stelt een grote groep leerlingen in staat op een andere manier te leren. De gedeelde ervaringen getuigen van een bepaalde impact op de talentontwikkeling van de kinderen. Vooral op organisatieniveau wordt gesproken van uitdagingen. Scholen en gemeenten spreken van een intensief programma, waarbij er veel aandacht is voor het voorkomen van werkdrukverzwaring, maar waar deze soms toch gevoeld wordt. Kwalitatief goed aanbod, kadering van het programma en een goede infrastructuur van het programma moeten worden doorontwikkeld.

MIDDEN - GRONINGEN

School 1

Programma

Onderschools en naschools programma. Deze school organiseert een programma voor alle kinderen, naschools programma op inschrijving. Inrichting aan de hand van vijf pijlers.

- **Huiswerkondersteuning en ondersteuning op cognitieve vaardigheden.**
Doel: Extra ondersteuning op specifieke doelen
In blokken van 6 weken ondersteuning bij het leren. Doorlopende blokken. Inzet op basisvaardigheden: hoe te leren en ondersteuning bij taal en rekenen. Gekoppeld aan kindercoaching om een koppeling te maken met sociaal-emotionele basisvaardigheden van de kinderen. Zo kunnen de leerprestaties ook bevorderd worden. Gericht op het individuele kind.
- **Orientatie op jezelf en de wereld:** blok start met een excursie en daaraan gekoppeld een reeks workshops onder schooltijd. Gericht op alle groepen (1 tot en met 8). Acht blokken van vijf weken.
Doel: Leerlingen ontdekken en onderzoeken zichzelf, het (zelf)bewustzijn en de wereld. Leerlingen ervaren dat er samenhang is tussen vakken.
 - **In dit onderdeel leren de kinderen het meest, is de ervaring.**
 - Aan de start van het jaar wordt de leerkrachten gevraagd welke leerdoelen het komend jaar verdieping vragen middels een startactiviteit en aanvullende workshops. Daar wordt programma op ingericht. Dit onderdeel vraagt de meeste input van leerkrachten.
 - Startactiviteit is gericht op groepsvorming en verrijking.
- **Talentedworkshops:** workshops op eigen locatie, aan de hand van lessen.
Doel: Leerlingen leren vaardigheden binnen verschillende disciplines. Ingevuld door vrijwilligers met aanwezigheid van leerkrachten (ondersteuning). Voldoende bemensing is hier wel de uitdaging. 10 workshops tegelijk voor groep 5 tot en met 8. Per groep een lessenserie van 4 lessen (dinsdag en vrijdag).
- **Naschools aanbod (NSA):** (verder) Verkennen van talenten.
Doel: Kinderen krijgen de mogelijkheid hun talenten verder te verkennen, ontwikkelen en verdiepen.
Acht blokken van vijf weken. Op intekening. **Hier worden kinderen het meest blij van, maar organisatorisch het zwaarst.**
- **Ouderbetrokkenheid:** kind-ouderondersteuner die kinderen en ouders ondersteunt bij opvoedvragen. Organiseert ook koffieochtenden.
Doel: Ouders ondersteunen bij opvoedvragen en ouderbetrokkenheid vergroten

Bereik onder leerlingen:

- **Orientatie op jezelf en de wereld en workshops:** Alle kinderen
- **In Naschools aanbod:** per periode ongeveer twee derde van de leerlingen

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school

- Enthousiasme van de schoolcoördinator
 - Goed planmatig kunnen handelen
 - Ruime tijdsinvestering van de schoolcoördinator
 - Bereidheid van het team om bij te dragen
 - Team vanaf de start betrekken en actief mee laten denken in de activiteiten en de leerdoelen die daarbij horen
-

Reacties leerlingen

- Veel nieuwe vaardigheden, divers aanbod
 - Mooie excursie, verschillende vaardigheden aangeboord
 - Leren zowel directe omgeving als daarbuiten goed kennen
 - Activiteiten moeten wel aansluiten bij motivatie leerlingen
-

School 2

Programma

Onderschools en naschools programma. Deze school organiseert een programma voor alle kinderen, naschools programma op inschrijving. Daarnaast is er een pedagogisch medewerker aan gesteld die leerlingen ondersteunt in hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

- **Pedagogisch medewerker:** Ondersteuning bij sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen.
Doel: preventieve ondersteuning, om op langere termijn zwaardere zorg te voorkomen
Activiteiten:
 - o Voorschoolse huiskamer voor emotionele check-in voor leerlingen;
 - o Naschoolse begeleiding en behandeling gericht op weerbaarheid (bijv. Rots en water) voor leerlingen uit groep 7-8 waar zorgen om zijn;
 - o Preventief, één op één of in groepjes, met leerlingen werken aan sociaal-emotionele vaardigheden.
- **Kooklokaal (ong. 12 II):** Gezamenlijk naschools koken met een vaste groep leerlingen.
Doel: ondersteunen van gezonde leefstijl, vaardigheden aanleren rondom serveren en contact met andere mensen. In de toekomst ook het doel om het te koppelen aan restaurantmomenten.
- **Schoollunch:** Gezamenlijk bereiden van een schoollunch. PRO-leerlingen ondersteunen met het klaarmaken van het fruit en de lunch. WerkPro ondersteunt in de keuken.
Doel: gezonde leefstijl ondersteunen en vaardigheden in de keuken
- **Schoolzwemmen (8 II):** één of twee keer per schooljaar wordt een aantal leerlingen uitgenodigd om mee te doen aan de zwemlessen
Doel: zwemvaardigheden en zelfvertrouwen van leerlingen verbeteren. Sociaal isolement doorbreken.
- **Sportlokaal (20 II):** elke week, naschools. Gedurende een 6-8 weeks programma aanbod van een minder gangbare sport.
Doel: betere motorische vaardigheden en meer zelfvertrouwen voor leerlingen

Bereik:

- **Schoollunch:** Alle kinderen
- **Naschools aanbod:** ongeveer 35 leerlingen in het kook- en sportlokaal.

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school

- Tijdsinvestering van de schoolcoördinator
 - Bereidheid van het team om bij te dragen
 - Extra ondersteuning bij naschools activiteiten aanbod. Nu ingevuld door extra leerkracht. In toekomst wellicht buurtsportcoach
 - Contact met ouders
 - Gezamenlijke verantwoordelijkheid met de gemeente
 - Groepsdoorbrekend contact bewerkstelligen
-

Reacties leerlingen

- Activiteiten geven een extra gevoel van vrijheid en zelfstandigheid
 - Ongedwongen sfeer is belangrijk
 - Impact op nadenken over de toekomst
-

School 3

Programma

Onderschools en naschools programma. Onder school is er inzet van de kindercoach en aandacht voor ouderbetrokkenheid. Naschools biedt de school een verrijkt kunst- en cultuuraanbod en een verrijkt sportaanbod. Het naschools programma is op basis van inschrijving.

- **Kindercoach:** sociaal-emotionele ondersteuning voor leerlingen van het Galjoen en inzet op groepsdynamiek in de school
Doel: verhelderen van onderwijsgerelateerde problemen, die vaak ontstaan door problemen in de privé-situatie, en voorkomen dat specialistische hulp nodig is
 - o Inzet op het verbeteren van groepsdynamiek;
 - o begeleiding van groepjes kinderen door Rots en water training;
 - o één op één begeleiding van leerlingen, om te werken aan sociaal-emotionele vaardigheden en weerbaarheid.**Opbrengst:** 25 leerlingen in individuele begeleiding en alle groepen inzet op groepsdynamiek. Eén groep intensiever begeleidt in groepsdynamiek.
- **Naschoolse activiteiten Sport en Kunst en cultuur:** (verder) Verkennen van talenten. Twee keer per week is er gelegenheid voor verdieping op beeldende kunst en diverse sporten
Doel: Kinderen krijgen de mogelijkheid hun talenten verder te verkennen, ontwikkelen en verdiepen.
- **Ouderbetrokkenheid:** De kindercoach organiseert samen met ouder koffieochtenden voor ouders (op dezelfde momenten als inloop voor ouders).
Doel: Ouders ondersteunen bij opvoedvragen en ouderbetrokkenheid vergroten

Bereik:

- **Kindercoach:** 25 individuele leerlingen en alle groepen
- **Naschoolse activiteiten:** 65 leerlingen hebben tot nu toe meegedaan

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school

- Intensieve inzet van de kindercoach
 - Kwalitatief goed aanbod in kunst/cultuur en sport, dat leunt op eerdere samenwerkingen
 - Betrekken van de wijk bij de activiteiten
 - Ondersteuning van vakleerkrachten
 - Betrokkenheid van het team
-

Reacties leerlingen

- Kindercoach levert een bijdrage aan vertrouwen, beter kunnen praten
 - Motivatie: nieuwe dingen verkennen en zelfvertrouwen verbeteren
 - Nog geen sprake van doorgeleide naar verenigingen
-

School 4

Programma

Naschools programma. Deze school organiseert in periodes van 7/8 weken 3 naschoolse activiteiten per periode. Kinderen kunnen kiezen uit deze drie activiteiten. Daarmee bewerkstelligen ze voor deze groep nu 1 uur verbreding en verlenging. Inschrijven voor activiteit, de meeste activiteiten kunnen zo'n 15 tot 20 leerlingen opvangen.

- **Naschools aanbod (NSA):** (verder) Verkennen van talenten.
Doel: Kinderen krijgen de mogelijkheid hun talenten verder te verkennen, ontwikkelen en verdiepen.

Bereik:

- **Naschools aanbod:** per periode 45 tot 60 leerlingen

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school:

- Laagdrempelig aanbod
 - Goede start en een goed lokkertje voor activiteiten
 - Balans tussen veiligheid en uitdaging voor de kinderen. Dichtbij wordt nu nog als veilig ervaren door ouders.
 - Ruim tijd voor schoolcoördinator
 - Ruimte voor verdieping, naast verbreding
 - Samenwerking met andere scholen en gemeente
 - Uniforme invulling Tijd voor Toekomst
-

Reacties leerlingen

- Mooi om gratis met activiteiten te kunnen kennismaken
 - Gelijke kansen voor iedereen zijn belangrijk
 - Ouderbetrokkenheid bij activiteiten is hoog
 - Doorgeleide naar verenigingen
 - Tijd voor Toekomst helpt ook na te denken over wat je leuk vindt en wilt worden
-

OLDAMBT

School 1

Programma

Gezonde lunch voor alle kinderen, twee keer per week.

Naschoolse activiteiten op inschrijving, in periodes van 6 tot 8 weken. Naschoolse activiteiten hebben nauwe verwevenheid met aanbod onder school in ateliers (ervaringsgericht leren). Aanbod voor groep 5 tot en met 8.

- **Naschoolse activiteiten:** (verder) verdieping van talenten naast Ateliers.
Doel: onderzoekende houding van de kinderen stimuleren.
- **Gezonde lunch:** gezonde lunch voor alle kinderen, aangeboden door en op school. Ook inzet op gezond ontbijt (in ontwikkeling).
Doel: bevorderen van gezonde leefstijl bij kinderen. Ook ondersteuning voor gezinnen met weinig geld.

Bereik:

- **Gezonde lunch:** alle kinderen
- **Naschoolse activiteiten:** groep 5 tot en met 8 ongeveer 35 tot 40 leerlingen per periode. (iets meer dan de helft van de kinderen uit die groepen). Leerlingen van groep 3 en 4 krijgen een apart aanbod, met 1 activiteit per keer.

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school:

- Voldoende bemensing
 - Meer onderschools en minder naschools
 - Verwerking van activiteiten in lessen
 - Aanbieders moeten goed kunnen werken met groepen kinderen
 - Voor verrijking ook buiten de dorpsgrenzen
 - Ouderbetrokkenheid
-

Reacties leerlingen

- Meer kinderen leren kennen
 - Langer naar school gaan is niet erg
 - Toekomstgerichtheid wordt gevoeld door Tijd voor Toekomst
-

School 2

Programma

Gezonde lunch voor alle kinderen, twee keer per week.

Onderschools en naschoolse activiteiten voor alle leerlingen, in periodes van ongeveer 8 weken. Geen inschrijving, vrijwillige verplichting. Naschoolse activiteiten hebben nauwe verwevenheid met de reguliere lesstof en dienen als verdieping en verrijking.

- **Onder en naschoolse activiteiten:** (verder) verdieping van talenten en zorgdragen dat ieder kind in balans is.
Doel: Kinderen zowel fysiek als mentaal veerkrachtiger laten worden, zodat ze meer kansen hebben of kunnen pakken in de toekomst.
Voor groep 1 tot en met 3 onder schooltijd. Groep 4 één keer onder schooltijd en één keer na schooltijd en groep 5 tot en met 8 één keer onder schooltijd en twee keer na schooltijd.
- **Gezonde lunch:** gezonde lunch voor alle kinderen, aangeboden door en op school.
Doel: bevorderen van gezonde leefstijl bij kinderen.

Bereik:

- **Gezonde lunch:** alle kinderen
- **Naschoolse activiteiten:** Ongeveer 40 kinderen per periode. Kleuters krijgen apart aanbod, zij sluiten als groep aan, onder schooltijd.

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school:

- Goede coördinatie tussen schoolcoördinator en coalitieondersteuner
 - Voldoende ondersteuning in de groep, naast de aanbieder
 - Activiteiten die aansluiten bij de gestelde doelen
 - Thematisch werken
-

Reacties leerlingen

- Veel verscheidenheid aan activiteiten
- Belangrijk: leren door doen!
- Impact op toekomst ideeën
- Langer naar school is wel vermoeiend

VEENDAM

School 1

Programma

Onderschools en naschools programma. Deze school organiseert onderzoekend leren aan de hand van de methode Blink, naschools aanbod is een verrijking en verdieping van het onderzoekend leren. Naschools aanbod is elke woensdag, op inschrijving. Twee keer in de week is er een gezonde lunch voor alle kinderen.

- **Naschoolse activiteiten:** Verdere verrijking en verdieping van onderzoekend leren. Mentale en fysieke weerbaarheid staan in het naschools aanbod centraal.
Doel: Leerlingen talenten laten ontdekken en verwondering creëren
- **Gezonde lunch:** gezonde lunch voor alle kinderen, aangeboden door en op school.
Doel: bevorderen van gezonde leefstijl bij kinderen

Bereik:

- **Gezonde lunch:** alle kinderen
- **Naschoolse activiteiten:** Ongeveer 60 leerlingen per periode.

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school:

- Ruime inzet van de schoolcoördinator
 - Samenwerking met studenten, om aanbieder te ondersteunen
 - Inzet en enthousiasme van het team
 - Aansluiten bij het regulier onderwijsprogramma
 - Gebruik maken van eigen netwerk
 - Aanbieders moeten aansluiten bij vraag
-

Reacties leerlingen

- Activiteiten hebben een goede verbinding met het leren op school
 - Fijn dat veel bewegen onderdeel is van Tijd voor Toekomst
 - Gezonde lunch is een gezellig en leuk onderdeel van Tijd voor Toekomst
-

GRONINGEN

School 1

Programma

Onderschools en naschools programma. Deze school organiseert Talentblokken in een Ontdeklab, ruimte ingericht binnen de school. Een programma voor alle kinderen, naschools programma op inschrijving. Inrichting aan de hand van vijf pijlers.

- **Talentblokken onderschools:** Zowel projectblokken als blokken die aansluiting bij bestaande lesdoelen en methodes. In de talentblokken vindt dan verrijking plaats door praktijkleren. Aanbod voor de groepen 5 tot en met 8. Lessen van 3 weken
Kleintje Talentblok: groep 1 tot en met 4 heeft mini talentblokken. Deze duren vaak een middag.

Doelen:

- Kansen vergroten voor alle kinderen d.m.v. ervaringsgericht leren/ leren door te doen.
 - Triggeren van de intrinsieke motivatie en nieuwsgierigheid.
 - Mogelijkheden creëren om competenties te versterken, talent te ontdekken en nieuwe skills aanleren.
 - Positieve aspecten en eigenschappen benadrukken.
 - Doeners en denkers met elkaar laten leren en leren ontdekken door te doen
-
- **Talentblokken buitenschools:** blokken van 3 weken buitenschools, op verschillende leergebieden. Kinderen kunnen zich hiervoor inschrijven. Op termijn mogen ook kinderen uit de wijk aansluiten.

Bereik:

- **Talentblokken onderschools:** Alle kinderen
- **Talenblokken buitenschools:** 120 unieke kinderen

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school:

- Volledige support van directie om vakken anders vorm te geven
 - Koppelen aan SLO doelen en integreren
 - Draagvlak bij het team
 - Mogelijkheden tot vervangen, niet stapelen
 - Inzetten van externe docenten.
 - Kleine groepjes.
 - Waarborgen van pedagogisch klimaat.
 - Inzetten van de juiste mensen
-

Reacties leerlingen

- Je leert echt nieuwe dingen, waar je nog niet eerder van gehoord hebt
 - Het is leuk om het in een andere ruimte te doen dan de eigen klas
 - Belangrijk om steeds weer uitgedaagd te worden
-

School 2

Programma

Naschools programma voor alle kinderen, met gerichte uitnodiging naar kinderen die thuis weinig in aanraking komen met naschoolse activiteiten. In het naschools aanbod krijgen kinderen structurele verbreding en verdieping van het onderwijsaanbod met kunstzinnige en culturele activiteiten.

- **Naschools aanbod:** verlengen van de onderwijstijd voor twee dagen in de week.

Doel: Kinderen krijgen de mogelijkheid zich breder en/of diepgaander te ontwikkelen, op zowel leergebieden als sociaal-emotioneel gebied. Kinderen hebben meer ontwikkeltijd genoten gericht op voor hen specifieke leerdoelen

- Kinderen hebben meer kwalitatieve ontwikkeltijd genoten
- Kinderen hebben hun woordenschat verruimd
- Kinderen hebben zich in beeldtaal, lichaamstaal of musisch kunnen uitdrukken
- Kinderen leren nieuwe sociale vaardigheden
- Kinderen hebben meer over de ander en het andere ontdekt en hoe zij zich hiertoe verhouden
- De verbeelding van kinderen is op gang gebracht

Bereik:

- **In Naschools aanbod:** per periode ongeveer 20 kinderen per activiteit. Gericht op leerlingen van groep 4 tot en met 8.

Randvoorwaarden lopend programma verrijkte schooldag bij deze school:

- Het aanbod na schooltijd sluit aan op de thema's/kernconcepten waaraan ook onder schooltijd gewerkt wordt.
 - Voldoende capaciteit
 - Beschikbare ruimtes en materialen
 - Uitdragen naar ouders en de wijk
 - Team vanaf de start betrekken en actief mee laten denken in de activiteiten en de leerdoelen die daarbij horen
-

Literatuur

- Bol, T. (2020). Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel. <https://doi.org/10.31235/osf.io/hf32q>
- Claessens, L. C. A., Schaars, M. M. H., de Kok, B. L., & Bronkhorst, L. H. (2022). Leren op afstand of afstand tot leren? Ervaringen van basisschoolleerkrachten bij het vormgeven van leesonderwijs tijdens de eerste schoolsluiting. *Pedagogische Studiën*, 99(3).
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., & Pachan, M. (2010). A meta-analysis of after-school programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45 (3-4), 294-309. doi:10.1007/s10464-010-9300-6
- Heath, R. D., Anderson, C., Turner, A. C., & Payne, C. M. (2018). Extracurricular activities and disadvantaged youth: A complicated—but promising—story. *Urban Education*, 1-35. doi:10.1177/0042085918805797
- Kruiter, J. e.a. (2013). De brede school in een veranderend tijdsgewricht. Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013. Utrecht: Oberon, ITS en Sardes
- Kruiter, J., Mens, R., Hoogeveen, K., Donkers, E. (2020). Procesevaluatie Dagprogrammering Rotterdam Zuid, Zicht op invoering en mogelijkheden in de toekomst, Utrecht: Sardes
- Lauer, P. A., Akiba, M., Wilkerson, S. B., Apthorp, H. S., Snow, D., & Martin-Glenn, M. L. (2006). Out-of-school-time programs: A metaanalysis of effects for at-risk students. *Review of Educational Research*, 76(2), 275-313. doi:10.3102/00346543076002275
- Scheerens, J. (eds), (2013). Productive time in education, a review of the effectiveness of teaching time at school, homework and extended time outside school hours. Enschede: TU Twente.
- Slot, P. en Leseman, P. (2019). Investeren in kinderen van 0-12 jaar. Bevindingen uit de wetenschap. https://www.pactvoorkindcentra.nl/images/pdf/190326_Wat_we_weten.pdf, Pact voor kindcentra
- Smit, F., Driessen, G. & Kuijk, J. van (2015). Variatie in schooltijd en onderwijskwaliteit. Een internationale literatuurstudie naar effecten van verschillende invullingen van de onderwijstijd op de onderwijskwaliteit. Nijmegen: ITS
- Van Erdeghem, R., Van Vooren, E., Lagaert, S., & Bradt, L. (2022). *Impact van de coronamaatregelen op kinderen, jongeren en jongvolwassenen: een overzichtsstudie*. Gent: Kenniscentrum Kinderrechten en Jeugdonderzoekplatform.
- Vermeulen, S., Van Berkel, S., & Alink, L.R.A. (2022). Child maltreatment during school and childcare closure due to the COVID-19 pandemic. *Child Maltreatment*. DOI: 10.1177/107755952110648